

Народнѣ

оповѣданя про давнину

(ИСТОРИЯ ПОДКАРПАТСКОѢ РУСИ В ПЕРЕКАЗАХ.)

ЗОБРАЛИ УЧЕНИКИ БЕРЕГОВСКОѢ ГИМНАЗІѢ.

**УПОРЯДКОВАВ И ПОЯСНИВ
КОРНИЛО ЗАКЛИНСКІЙ**
професор гимназіѢ в БереговѢ.

1925.

**НАКЛАДОМ ЧСЛ. ЧЕРВЕНОГО ХРЕСТА В КОШИЦЯХ.
З ПЕЧАТНѢ СВ. НИКОЛАЯ В ПРЯШЕВѢ.**

Передне слово.

Кождому чоловікові треба познавати давнину свого краю. Познавати, як жили наші дідьди і прадідьди, чим займалися і до чого змагалися. Що добре чинили, а що недобре. Як вистирала давно наша земля. Як повставали гóроди і села. Як боронилися перед неприїтелями? Як будували церкви і монастирї. Як бїдували в нещастїю і як радовалися добру.

Аїбо од наших предкóв ми много добра одержали. Вони лишили нам землю, на котрóй робили столїтьми, поливаючи єї своїм потом. Нераз єї боронили, поливаючи єї своєю кровїю, аби єї задержати для себе і для нас, своїх унуков. Лишили нам наші предки гóроди і села, церкви і монастирї, котрї збудували своїми руками. І красну руську бєсїду, котрою говорили много тисяч роков і не отреклися єї, хотї им нераз єї одбирали і заказували. І руську народностї, котру чужинцї нераз понижали, а нам єї плекати і поднимати треба.

Все те народне добро они держали за тысяч роков у лютых часах, у тяжкой неволе. За нього терпѣли, айбо не давалися врагам.

Одки можеме знати за живот наших предкѣвъ? Из старых будов, котрѣ обсталися нам из давных часѣвъ: замкѣвъ, городищ, розвалин, церкѣвъ, монастыров. Из рѣжных предметѣвъ, котрыми хосновалися нашѣ прадѣды, перехованых або выкопанных из земли. Из наших старых книг и лѣтописей, де нашѣ прадѣды розповѣдали за свое житя. Из чужих давных книг и лѣтописей, де чужѣ народы за нас писали.

А також из народных оповѣдань, переказов. Сесѣ оповѣданя про давнину переходили з роду на род, од нянька до сына, од дѣда до внука. Много их обсталося межи народом до тепер. В них сам народ каже за свое житя, за свое добро и бѣду.

Сякѣ переказы за давнѣ часы зобранѣ у сѣй книжочцѣ. А позбирали их по селах и позаписовали — окрема пѣтьох — ученики руськогѣ гимназїѣ в Береговѣ. Приймѣть же щирым сердцем сесѣ труд руських дѣтей!

I.

Князь Лаборець.

Больше як тысяч рокѣв минуло од того часу, як в Ужгородѣ жив князь Лаборець. Он володѣв над руським народом. За його часѣв прийшли Мадяры из Азіѣ. Перейшли через горы Карпаты верецьким переходом и ударили на Русинѣв. Русины боронилися, як могли. Мадяров много было и они перемогли Русинов. Князя Лаборця убили Мадяры над рѣкою Свѣржавою. Од того часу назвали сесю рѣку Лаборцем, на згадку за нещасного руського князя. А Мадяры запановали над нашим краєм.

1. Князь Лаборець.

Записав у селѣ Драговѣ Марм. жупы од Федора Сухары, Николай Сухара, ученик III. кл.

Каже народ, что быв раз оден славный князь Лаборець. Он быв дуже славный а за народ дуже гадав и любив. Зато и люде дуже любили его. Он и своѣй край любив.

Раз люде избралися до него на одну велику раду. Прийшли до него. А

он ѣм дав раду. И коли они у него были, он ѣх дуже гостив. Зараз розказав своѣм кухаркам, абы давали усього добра, что напекли. И он ѣх красно гостив, ѣли, пили. И они весело гостились.

Но по великѣй радости став сум. Прийшли Мадяры и напали на Лаборця и на его войско. И Лаборецъ из своим войском дуже быстро билися, но ему не стало войска и тогды он загнав тых людей, что были у нього, абы дали знати людям, що напали на него Мадяры. Они дали знати людям. Но дали знати и нашому селови, чтобы ишли битися из Мадярами. Но наше село было ище мале и много помочи не могло дати. Но кѣлько было легіньов, усѣ пошли.

И зобралися до Ужгороду и як ишли по дорозѣ, стрѣтилися из Мадярами. Они билися и, як легінь куражнѣ, имилися из ними до битвы и убили Мадяров.

Прийшли до Ужгороду, но там уже дзвоны били, сумно было. Такій великій сум був, что навѣть тота пташка, что так весело спѣвала, зажурилася. Звѣдують легінь драговськѣ, что сумуе усьо у Ужгородѣ. Кажуть люде, ужгородскѣ

В. Гетрук : Князь Лаборець у бою з мадярами.

Русины, что вороги Русинам прийшли из чужого краю, Мадяры, гет убили людей тай убили руського князя Лаборця. И они усѣ засумовали и великим сумом запрятали князя Лаборця.

Двайцять попов му служило

Трийцять дяков му спѣвало.

Кажуть люде, что се было дуже давно.

II.

Як повставали нашѣ села?

По наших горах и полонинах ходили пастырѣ из стадами На зиму робыли собѣ салашѣ. А из тыхъ салашов часто сталися села, як нам оповѣдає сесѣ переказ :

2. Село Валашковцѣ.

Записав од Михайла Бубнаша у Валашковцях
Земпл. ж. Юрій Шпилька, ученик V. кл.

Та Бог то оден знає, коли и хто заложив тот валал (село). Небощик мѡй дѣдо, най з Богом спочивають, все казали, что тут грофскѣ югасы (вѡвчарѣ) пасли худобу и овцѣ. Клали собѣ колибы и туйка зо з родинома жили. Зо з тых колиб зробився валал. А знають, в Аме-

рікой хто купить собѣ поле и зроби́ться там валал, які́ там кличуть „плейс,“ то он має мєно од першого газды, что там прийшов на бываня. Так было и в нас, мєно першому газдѣ было Валашко тай валал од нього прозвали Валашковцѣ.

А коли тото было? То дес барз давно, бо ще як Татары туй нападали, то уже був валал. Не знати, чи то правда, што тоты Татары мали очи з переду и з заду. Лем что з перед них барз тяжело было скрытися. Моєй жены покойна бабка повѣдали, что ѣх зас бабка скрыли были своѣ дѣти перед Татарами до бочки а сами скрылися до комина. Прийшов Татарин, знайшов дѣти, а они сказали, де скрылися мати. Татарин вытяг матер и забив. У мене є стѣл, что Татарин зарубав до нього мечом, зато небощик нянько казали его барз хранити. А и на нѣм вельо раз было Боже Тѣло.

Як были Мадяры, то наш валал назвали *Rásztorhegy*.

Добре бы нам было туй жити, лем что свѣт нам дошками забитый. Не маєме дороги. Нѣ ту на ровень до ужгородскоѣ столицѣ нѣ на тот бѣк на крайну.

III.

Нашъ сусѣды.

Русины прийшли на Подкарпатску Русь изза гор Карпат. За горами было руське, галицке княжество. Тамошнѣ руськѣ князѣ нераз воювали з Мадярами. Оден галицко-руськѣй князѣ з 12. столѣтя назывався Ярослав. За великѣй розум його назвали Осмомыслом. Стара руська пѣсня з 12. вѣка говорить за нього: „Княже Осмомысле! Высоко сидиши на своем золотокованѣм престолѣ. Подпер ты горы угорскѣ своими желѣзными полками, заступив королеви путь, запер Дунаѣви ворота. Тягарѣ мечеш понад хмары, суды судиши по Дунаю. Стрѣляеш з отцѣвского престола султанѣв за землями“ —

За сего князя задержалося на Подкарпатскѣй Руси оповѣданя. Його розум, слава и щасливѣ боѣ представленѣ так, якбы князѣ полетѣв на летючѣй ладѣ до Царгорода, по турецьку князѣвну. По правдѣ Туркѣв ще тодѣ в Царгородѣ не было, но князѣ Ярослав помагав грецкому цареви боротися з Турками.

3. Летяча лада князя Ярослава.

Записав од Ивановоѣ Татинцевоѣ у Великих Луч-
ках Бер. ж. Василь Татинець, уч. V. кл.

Раз як Ярослав не мав роботи и сидѣвъ собѣ у мягкомѣ фотелѣ, слуги принесли єму одну ладу. Он цѣкавый отворив ладу а лада почала пѣдлѣтати, так що слуги ледви здержали.

Тогди вже знав Ярослав, нащо та лада. Сѣвъ у ладу и полетѣвъ у Туреччину, у город Царгород. Там дознався, що султанова дѣвка є замкнена в дуже высокѣй турни (вежи), абы без дозволу султана нѣхто не видѣвъ єго дѣвку.

Ярослав полетѣвъ на вежу и полюбив дѣвку и она єго. Она даровала йому золотый перстень, бо думала, що то є бог турецкій. И покликала свого нянька и хотѣла сватьбу учинити. Ярослав хотѣвъ показати Туркам, что он є бог. Купив всякѣ рѣчи, що выдавали искры, полетѣвъ у гору и пустив над город. Тогды и народ казав, что то є бог турецкій.

Князь полетѣвъ у лѣс и там лишив ладу а сам пошов у город. Як назад

вернувся, то не найшов лады; бо як пущав искры, то одна искра лишилася и лада згорѣла.

Князь вернувся сумный на Русь а перстень дарованый носив до смерти.

IV.

Татары.

Перед съмсто роками, у тринайцятом столѣтїю прийшло з Азії дикое племя, Татары. Они были добрѣ вояки, бо занималися лиш войною. Тяжко было боронитися од них. Заото розбили они войско руських князѣв. Попалили гóроды и села од Києва до Галича и перейшли через горы на Подкарпатску Русь. Туй они також по своєму газдовали: Убивали старых, а молодых и дѣтей брали в полон за невольников. А пак продавали их як худобу в далеку краѣ. Гóроды и села палили, людске майно рабовали и несли у свóй край, Крым. Люде. пряталися перед ними, де могли: у печеры, у хащу, у воду.

Сяк нападали Татары довгѣ часы на нашу землю. Наш народ называв Та-

таров також песьоголовцями. Сесе имя взято из повѣсти за царя Александра, котру наш народ знав розповѣдати.

4. Татары.

Записав од Козара Петра из Бобовищ Бер. жупы
Иван Медвѣдь, ученик II. кл.

В давных часах, коли був татарскій поход, нашѣ бѣднѣ Руснаки дуже много страдали. Татары нивечили майна, брали насильно овцѣ, коровы, свинѣ, грошѣ, хлѣб и т. д.

На многих селах, як на примѣр говорятъ тутешнѣ старѣ люде, что в Тростяницях, Пузняковцях, Пацкановѣ такѣ храбрѣ были нашѣ руськѣ жоны, что Татар, котрых иншак песьоглавцями называли, кочергами, лопатами, кутачами и коцѣбами выгнали из хиж и не пустили ѣх робити велику шкоду.

Сесѣ Татары, як то приказують нашѣ старцѣ, были дуже нечеснѣ, злѣ. оброслѣ, бездушнѣ люде, котрѣ, не маючи серця, убивали и маленьких дѣтей.

Тому, что не было пушок, нашѣ правдоове оборонялися косами, вилами и балтами (сокирами), чтобы не дати себе изгубити злым песьоглавцям.

Видѣвши то, Татары вернулися назад на свою рѣдну землю, темну Азію. Там ище днесь велика часть жиє дико.

5. Татары у Зарѣчу.

Записав од Ивана Василянки в Зарѣчу Бер. ж.
Юлій Галушкой, ученик III. кл.

Так говорятъ, ож Татары прийшли сюды у яри. У нас называли их песьоголовцами, бо кажутъ, ож такіъ був у них вид як у пса.

Та коли они прийшли, Зарѣча не на теперѣшнѣм мѣстѣ, ай коло рѣки Иршавы было. Рѣка тогды текла поза Зарѣча, и из другого боку тѣк малый потѣк.

Тогды у яри улляла и рѣка и потѣк, так что Зарѣча находилося межи водов. Но оно стояло на высокѣй земли та у селѣ воды не было.

Татары прийшли до Сѣльця, котрое пустошили и хотѣли прийти и до Зарѣча, айбо не мож было позад воды. Моста не было, бо люде инколи через рѣку переходили.

Из тых Татар у Сѣльци остались якісь як варта и тотѣ, як вода упала, прийшли до Зарѣча.

Начали были рабовати, айбо люде видѣли, що их мало, взяли мотыки и косы и гнали их вон из села. Они противилися и люде — як старѣ приказують — пятьох убили, а другѣ повтѣкали.

Отѣ, що повтѣкали, прикликали собѣ из других мѣст Татар и так прийшли опять до Зарѣча. Их было много и люде уже не смѣли битися из ними. Они за убитых пятьох Татар, пятнайцять людей постѣкли на куснички.

Старѣ люде говорили, что тотѣ Татары брали вшитко од людей. Як ишли геть, наконецъ запалили и церков.

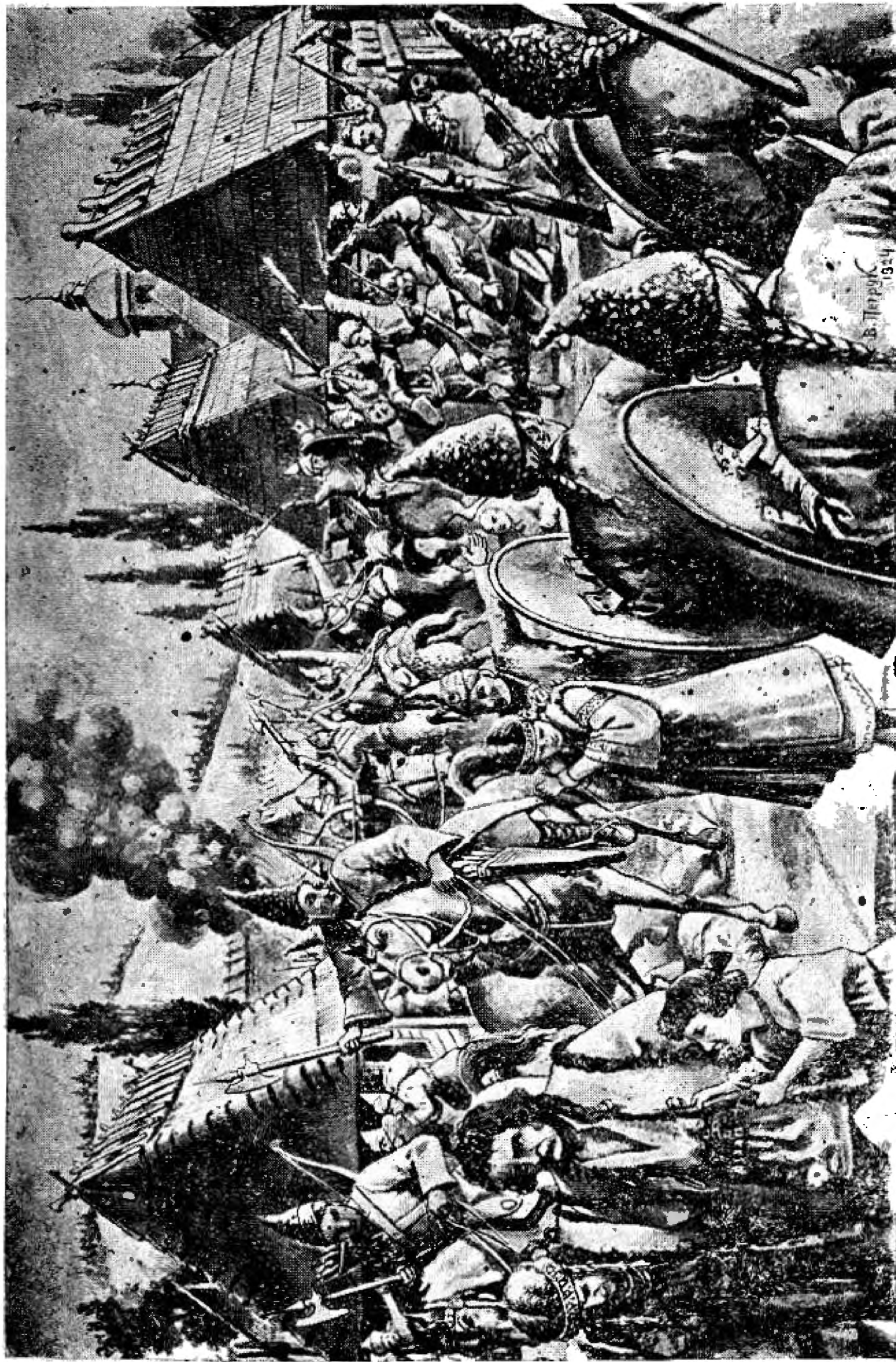
Люде уже не чинили нову церков. Ай заото, что им было тяжело жити межи водами, перенеслися на сесь бѣрки. Заото и село назвалося Зарѣча.

Бѣльше Татары у нашѣм селѣ не были.

6. Татары у Севлющинѣ.

Записав од Анни Сочки в Текегазѣ Марм. жупы
Адалберт Сич, уч. III. кл.

Межи горою Севлюскою и горами Мармароськими є низина. Єѣ в дуже давних часах покрывали темнѣ лѣсы.

В. Гетрук: Татарскій напад на руське село.

По приходѣ Татарѡв на Угорщину, осталось их кѡлька в сѣй околицѣ.

Они жили туй цѣлком в дикѡм станѣ. Живилися дикими звѣрятами. Чоловѣкови было небезпечно самому ходити.

По часах сѣ лѣсы вырубали, людей намножилося и Татарѡв выперли з краю.

7. Як попада утѣкала од песьоголовцѣв.

Записав у селѣ Греблѣ Бер. жупы од Лихтей Гермины, Сочка Йосиф, ученик VII. кл.

Того часу песьоголовцѣ ходили по селах людей имаючи. Кого имили, гнали нго у свѡй край а такій нигда не веревся домѡв. Як тото люде увѣдѣли, почалися прятатися перед ними. Тогди люде копали собѣ печеры у горах и до тых печер ховалися. Бывало прийдуть песьоголовцѣ у село. Кедь не найшли никого у селѣ, то лѣзли на дзвоницю и почали дзвонити. Из дзвоницѣ кликали на жоны и на мужчины: „Маріє! Иване! Анцѡ! Сходѣтся, бо вже пошла погана вѣра из села!“ Ото они самѣ дурили людей, абы их годнѣ имити.

Случилося, что в єднѡм селѣ натра-

фили, коли люде были в церквѣ. Кто не пошов до церкви, то того взяли из собов. Межи тыми была и жона тамошнього попа. Она не могла пойти до церкви позад малоѣ дѣтины. Єѣ застали дома и взяли из собов.

Як прийшли песьоголовцѣ до ѣх краю, то тых людей, котрых привели, заперли до єдноѣ пивницѣ. Из сеѣ пивницѣ брали собѣ все тѣль, кѣлько ѣм треба было зарѣзати. Кров выпускали до єдноѣ бочки. Сеся попада была дуже красна, тому шкодовали єѣ зарѣзати. Они повѣли ѣй, что буде ѣм ѣсти спѣховати.

Одного разу, коли пошли песьоголовцѣ наново на ловлю людей, она изу-тѣкала. Ишла, ишла дорогов и прийшла до єдноѣ хащѣ. В тѣй хащѣ почула зуск вертаючихся песьоголовцѣв и рев забраних людей.

Она увѣдѣла єдну яму, а ся яма наповнена была листьом из дерева. Она угребла листьа, лягла у яму и накрылася тым листьом. Песьоголовцѣ перейшли через ню и Бог так дав, что не зрозумѣли, ож там чтось є. Айбо казали люде, что они вѣтрять так як пес.

Коли песьоголовцѣ проминули єѣ, тогды она вылѣзла из ямы и ишла дале, доки не прийшла щасливо до свого домовства. Она навернулася у мѣрный рѣк, як єѣ взяли песьоголовцѣ.

8. Як люде выгнали Татарѣв.

Записав од 93 рѣчного Николая Греблича из Рахова Марм. ж. Тиберій Попович, ученик V. кл.

Сперед тым ще жили туй Татары. Они були дуже поганѣ люде, бо убивали и крали од людей, що лиш видѣли. Они ходили аж до Рахова и мучили людей.

Тодѣ они повбивали и всѣх баронѣв, тых великих панѣв и они не могли нѣчо зробити з Татарами.

Раз люде зобралися и каждый мусѣв ити проти Татарѣв. Ишли з чим хто видѣв, з камѣням, з вилами. Ишли однѣ з Польщѣ, другѣ з Апшѣ, однѣ з Подкарпатскоѣ Руси.

И удалося народу вытиснути их за границу, аж до Татарова. Там загнали их у оден вузкій звѣр и удалося на сѣм мѣстѣ выбити Татарѣв.

Зато се мѣсто называєся и сегодня Татарово або Татарскій плай.

9. Война з Татарами.

Записав од Николая Гасинця з Нересницѣ
Марм. ж. Александер Горват, уч. II. кл.

Татары змовилися раз з Москалями, чтобы их перепустив москальскій цар до Европы. Одна орда ишла на Галичину, а друга на Ардяле (Семигород).

Татары робили великѣ шкоды. Палили села, рубали людей, брали худобу. Молодых людей, жон, дѣвчат, хлопцѣв брали у неволю. Старых убивали.

З Галичины Татары перейшли через Верецки и зайшли на Подкарпатску Русь. Мали з собою много половленных людей. Они на Подкарпатскѣй Руси почали убивати людей.

Тот розбѣй скѣнчився в Мармароскѣй жупѣ. Татары хотѣли перейти до Молдавіѣ. Они пѣдговорилися з одним хлопцем и зазвѣдалися єго, куды бы добре перейти. Хлопец ѣх порадив, щобы ишли через Вишов, бо на Молдавіѣ небезпечно, а на Вишов добра дорога.

Татарскій проводник послухав хлопця и рушив з ордою на Вишов. Перед тим еще Русины пѣдрубали дерева, на-

кололи в купы камѣня и воду перегородили. Коли Татары ишли в тот глубокий звор, тогды люде тѣ пѣдрубанѣ дерева, камѣня и воду пустили за одним свистом. То всьо почало гучати, стрѣляти и выбило много Татар.

Котрѣ еще обстали живѣ, пошли дале и лягли спати пѣд полонину Стой. В ночи урвалася велика хмара и тот великий дощ урвав гору. На нѣй тогды много Татар пропало. Другѣ, котрѣ живѣ, пошли до Молдавіѣ.

В тѣм зворѣ обстало много худобы живоѣ. Потому прійшли Мадяры и роздѣлили тоту худобу межи собов и межи офіцірями. А тога худоба, котра погинула и люде, почали гнити и стала велика воня, так, що за кѣлька рокѣв люде не могли пити воду.

10. Як жона утопила Татарина.

Записав од Пальчий Гафіѣ в Великоѣй Копанѣ
Марм. ж. Юлій Чонка, ученик IV. кл.

В тѣм часѣ, коли ходили Татары, прійшли были до Великоѣй Копанѣ. Они пѣшли до церкви, гадали, что там суть

люде. Татары не могли зайти до церкви. Тогда били желѣзным колесом и так не могли зайти.

Татары пустилися далѣ селом. Єден Татарин зайшов до хижѣ. Там лежала жона у постели из малов дѣтинов. Татарин просив од неѣ росоу з капусты. Жона сказала: — Я хвора, не можу вам, паночку, учирити. Там є столець, та пѣдкладѣться, паночку, та так досягнете собѣ учирити росоу. —

Тогда Татарин пѣдклався и дуже нахилився у бочку за росою.

Тогда жона устала тихо, боячися и трутила йому ноги у бочку и сказала йому: — Но, паночку, ци досягаєте росоу? — А у бочцѣ росѣл глубоко був и Татарин затопився.

Коня приязав був до лѣсы (ворѣт). Його довго не было, кѣнь тогда заиржав. Жона напудилася и убѣгла поникати. Думала, что идутъ другѣ Татары и єѣ убють.

Она увѣдѣла єго коня, приязаного до ворот, а на кони бесаги из грошми. Жона узяла из коня бесаги, грошѣ взяла собѣ, а коня нагнала.

Она называлася Мелайчуканя.

Така донька: Кой ты бервѣнок рѣзала, та собѣ перст удрѣзала.

Она дуже напудилася, а дале обнялися и обцюльовалися и дале дѣвка своѣй мамѣ нич не казала и жили довго.

V.

Иншѣ народы на Подкарпатскôй Руси.

Окрем Русинôв жили здавна на Подкарпатскôй Руси и другѣ народы. Народный переказ каже про Унов (Гунов) и Рацов (Сербов). Розумѣся, что жили туй ще подекуди Мадяры и Татары. Были також Волохи або Романы и Сасы. До днесь живутъ Саси в Семигородѣ (Ардѣль). Ще были дуже давно Половцѣ, а потому Турки. Они много раз туй войовали.

12. Уны тай Рацы.

Записав од Ивана Боишка в Луковѣ, Бер. ж.
Михайло Боишко, ученик VII. кл.

Май навперед были туй Уны тай Рацы. Ище и днесь церкви их суть у Севлюши, у Берегсасѣ и у Драговѣ.

Коли прийшли Турки, тогды Уны тай Рацы пряталися перед ними усягды, бо они убивали челядь. Май много Унôв тай Рацôв изпряталося было пôд Севлюську церков, у тоту пивницю, на когрой были желъзнѣ дверѣ. Айбо они усѣ подушилися, бо их было дуже много. Уйти не могли, бо дверѣ засыпав мур, анѣ кликати не могли, бо тогды бы были зайшли Турки та усѣх побили.

А коли поправляли церков у Севлюши, та найшли дуже много кôсток, як зайшли крôзь желъзнѣ дверѣ у пивницю. Тотѣ кôстки избрали люде у великѣ фершлагита одправляв им пôп управилок (опровѣд).

13. Сасы.

Записав од Кикирченя Юри з Текелазы, Марм. ж.
Кикирчень Адалберт, ученик V. кл.

До Татар в Угочи пиля Тисы жили Сасы. Як у Сасфалов прийшли Татары, на нашом облазѣ велику войну мали из Сасами. Довго войовали. Познѣше Сасы утратили войнуи утекли улѣсы межи горы.

И до нынѣ они там живутъ у Мармароской жупѣ у Вышковѣ, у Тячевѣ и у Довгополи. По Татарох заяли Руснаки Сасовское и до нынѣ звеся оно Сасфалово.

VI.

Замки (крѣпости).

Абы боронитися од неприятелѣв, будовали собѣ вельможѣ замки. Будовали их на неприступных горах, окружали их окопами, ярками з водою, мурами. Да котрѣ замки як мукачевскій, так высоко стоятъ, что люде вѣровати не хотять, о ж то дѣло людских рук.

Под замками чинили далеку подземну ходники, абы туды утѣкати в бѣду.

Часом ставили замки и зато, абы из них нападати и рабовати людей.

До нынѣ ще стоятъ замки або их звалища в Ужгородѣ, Мукачевѣ, Хустѣ, Невицком, Кіральгазѣ, Севлюши и иных мѣстах.

14. Як будовалися замки?

Записав у Вышном Шардѣ Бер. ж. од Ивана Голѣбы Петро Голѣба, уч. V. кл.

В давных часах глубока ненависть пановала межи народом и великѣ королѣ давали собѣ на круглых горах будовати замки. И ото провто, бо май безпечно

годнѣ были свѣй живот хранити и завто бо в тот час уганяли сильнѣйшѣ партіѣ а слабших гет умѣтовали. Они самѣ засѣдали их хижѣ.

И то так замки будовалися, жебы вызоры (окна) были около замка округло вырубанѣ, подобно на величину пѣв метер широко а пѣв метер высоко. На побѣду неприятелей дали собѣ до замка наносити множество круглого камня. И то провто, бо не мали пушок.

И коли неприятелѣ бралися убивати замок из фамилійов, тогды замкова фамилія брала около на всѣ окна камѣня и метали около и так могли убивати неприятеля.

И то давный живот дуже страшный и неспокойный мав народ. И при своему тяжкому животу из бѣольшоѣ части труда великого терпѣв худобный народ. И то прото, бо великим князям мусѣв будовати замки або крѣпости. То было так тяжело, что котрый чоловѣк мав волы або конѣ, мусѣв бесплатно возити матерію на будовлю замка. Котрый мав одного вола або коня, мав тягнути воз. Окрем того новыше десять лѣт каждая особа му-

сѣла при замку працювати безплатн
и то був тяжкій живот.

Так говорили нашѣ прадѣды.

15. Мукачевскій замок.

Записав од Козара Петра из Бобовищ Бер. ж.
Иван Медвѣдь, уч. II. кл.

Єден из дуже давных замков є мукачевскій замок. Говорять старѣ люде, оя сей замок був построєный людьми ще за панцины на теперѣшной горѣ Ловалцѣ коло Мукачева за рѣков Латорицев.

И як было, як нѣт, лиш раз сталося, что собралися чорты и перенесли замок из частинов горы через рѣку Латорицю и положили коло села Подгород и Паланки, де он и тепер є.

Что сесе правда, доказуєся и тым, что гора, на которой є замок, така висока и на таком мѣстѣ стоять, что збудовати замок бы не мож; и так иншак не може быти, лиш чорты перенесли.

Держали у нѣм за давный вѣк злодѣѣв и розбойников.

Є в нѣм глубокий колодяз, куды вода черпаєся из Латорицѣ, хотя розстояня больше одного километра. Случилося раз,

ЦЕРКОВНА НАСТАВНА
ШКОЛА
• 1920 •
ВЪ ХУСТИ

Замок в Мукачевѣ.

что кинули до колодязя єдну качку, котра за десять минут падала и упавши до воды, поплыла под землев до рѣки Латорицѣ.

16. Броницкій город. (Брында город)

Записав од Андріл Нестера в Луковѣ Бер. ж.
Михайло Боишко, уч. VII. кл.

У тѣм городѣ жив єден пан Брында. Айбо у тѣм городѣ были и розбѣйники, а Брында був старшій над ними.

Коло того города є великій двѣр тай пѣдземнѣ путѣ.

Люде дуже были сердитѣ на того Брынду. Раз догадалися люде удти його упудити. Та нѣяк не могли, бо його боялися.

Та раз избрали усѣ села довкола того города усяку худобу и птицѣ : Овцѣ, козы, маргу, свинѣ, пульки, качки, гусы, куры и инше. Каждѣй рогатѣй скотинѣ попривязовали на рѣг свѣчку та гнали у тот город. Тото всю зачало ревати усякими голосами.

Як Брында увидѣв, ож идуть на нього люде, та зачав казати жонѣ собѣ, ож

Свѣтлів: И. Корнута. Броницъка замкова гора.

овѠн усякого языка розумѣе, айбо того овѠн не годен був розумѣти.

Та як оно зачало приближоватися ближе, а овѠн тогды сѣв на коня, что мав три лабы а пѠдковы были на нѣм узада.

Та удтѣ скочив на Водѣцѣ, на тоту гору. ОвѠн скочив на єдну плиту та и до днесь слѣдно три пѠдковы.

Кто не вѣрує, най иде поникати на тото мѣсто. Тай ище у других мѣстах слѣдно пѠдковы того коня.

17. Замок в Невицком и король Матяш.

Записав 1896 од Пилипа Опаленика в Ворочовѣ Уж. ж.
Володимир Гнатюк (Етнограф. зборник том IV.)

Коли Поган-дѣвче бывало в замку у Камяници, та дуже было пудло людям на свѣтѣ. Бо коли го будовали, та тогды мусѣла каждая газдыня нести солодкоє молоко ай яйця од курей та з того робили вокувку (цемент) та так дом тот из тым муровали мѣсто гипса и пѣска и воды. Тай из Ворочова носили.

Як Мадяры прийшли з Азіѣ, тай уже його найшли пустый. Тепер його мало

обновили, банда ходить там и паны гостяться из Ужгорода.

Тото Поган-дѣвче не мѳг ниhto у-гнати одтам. Але Матяш краль, — ще ниhto не знав, що буде он даколи за крала — служив на Орѣховици у газды, у галайды Руснака. Тай пошли орати на поле. Як орют, и хотѣли крала убрати, коронувати. Многѣ строилися, же будуть за крала. Та каже хлопчисько газдови : „Пойте, газдо, на корунацію!“ А газда запяв истик до землѣ тай каже: „Но, кедь тот истик розовѣся, доки обойдеме землю, та буду знати, же з нас може быти краль з дакотрого“.

Докля обойшли, а истик розвився, ударив з нього молодник. И забралися тогды, пошли на тоту корунацію, де вже крала клали. Пустили коруну, обы лѣтала, та на кого сяде, тот буде за крала. Та лем на нього сѣдат, на того хлопчиська. А другѣ паны гнѣваються.

И тричи тота корунація была а все на нього сѣдала коруна. Зато його не хотѣли покоронувати, же он такій невеликій, худобный, сирохман и Руснак.

Та он пак нанявся до єдного коваля

служити. А коваль його имив якось и увѣдѣв йому плечѣ. А йому на плечах золотый хрест. Тогды коваль каже: Я буду твоѣй слуга, не ты моѣй!“ И почали од того часу робити гверы — якийсь коваль мудрый був — багнеты, саблѣ, що треба проти войны.

И так была ще раз корунація у городѣ. И коруна на нього сѣла. А вже вырос такий як треба хлоп, до розума, до силы.

А то Погандѣвче все у замку бывало. Нихто його не годен був угнати. Од приходу ид замкови каноны наробленѣ были заправленѣ у стѣнах, ще й тепер такѣ дѣры суть. А з другого боку не мож зайти, бо на скалѣ зроблений, на горѣ высокѣй. А хто ишов удси, та його забила; не пустила никого у свѣтѣ.

А Матяш краль уже обстав за крала, обсяг коруну и почав з Поган-дѣвчем боротися. И у ночи набрав коней, набрав волѣв, набрав свинь, набрав овецъ, набрав псѣв, набрав гусей, набрав курей, набрав качок, много людей. На каждую створину увязав чинговик и запалив. На каждую створину свѣчку, а людям гверы

дав понабивати и коло повночи так ити коло тоѣ горы.

То усякий голос справив. Яка створина там была, та каждое инший голос мало. А люде почали стрѣляти и там приближоватися.

А она напудилася, же то всякій язык. Колиску золоту мала, вергла єѣ до студнѣ. Студня така глубока была, коло триста сяг, рѣвно з горою. И всѣ дорогѣ рѣчи зметала до студнѣ.

Я там камѣня катуляв до гати, та найшовся желѣзный кирбач, де з повтретя сяга був довгий. Може тым била людей, коли тото будовано. Та туй був вѣн у нашого чоловѣка; не знаю, ци є.

З пятнацять роков буде, як я його видѣв.

А дзвон и тепер є на Орѣховици, що найшла його Волошкиня в лѣсѣ, що його вырыла дика свиня.

И тото Поган-дѣвче сѣло собѣ на татоша (конь давных Мадяров) и зачало утѣкати. Але Матяш краль за ним, на другом кони.

Тотѣ конѣ были братья собѣ, та пе-

редній усе дочѣкував заднього. Але вѣн догонив єѣ у загунцкѣм лѣсови. Бо у том лѣсѣ дуже жолудь велика упала та конь ховзався на жолуди. Та прокляла лѣс тогды, що нигда не родить жолудь потому.

Як єѣ доганяв, та почала йому проситися: „Ты не маєш жоны, я не маю газды, та будеме у єдно царювати.“ А вѣн того не позирав, лем уняв саблю и стяв ѣй голову. Як був бы вѣн єѣ не стяв, то была бы она його стяла.

Голова єѣ скакала де з на три милѣ д землѣ.

И так спочили люде од того часу. А она была из Туреччины.

Тай краль Матяш кралював, доки жив. Розбив замок у Хустѣ, розбив замок у Кірагелменцу; розбив замок у Середном, розбив замок Камянецькій, и тепер пустѣ стоять.

И кто бы не вѣровав, та очима мѣг бы увидѣти, бо є так. Вѣн тримав руську вѣру, тримав из народом благочестивым.

Замок в Невицком и король Матяш.

18. Ардановскій Богослав.

Записав од М. Турянина в Ардановѣ Бер. ж.
Теодор Тидѣр, ученик V. кл.

Выше нашего села Арданова простягається здовж една гора Гат. Серед Гату є Богослав. Богослав за того так називається, бо там у давних часах був єден великій замок. Там бывав владыка Арданѣ и зато наше село кличесь Арданово.

На том замку были три ворота. Перши ворота были на село Арданово, другѣ ворота были на три орѣхи, третѣ ворота были на Дешковицю. И лем через ворота мож было зайти и выйти из замка.

Прийшли Татары и владыку выгнали из замка и одобрали замок. Коли Татары напали на замок, люде там усѣ дорогѣ рѣчи закопали у жерницю.

У довгий час прийшов князь Федор Корятович из своѣм войском из Подоля и выгнав Татар из сего замка.

Мѣсто сего замка и тепер є познаємно. За нашоѣ тямки мѣряльники глядали там дорогѣ рѣчи.

19. Гора Бердо.

Записав у Бѣлках Бер. ж. Горзов Александер,
уч. III. кл.

Гора Бердо лежить коло села Бѣлок. Люде оповѣдають, что на тѣй горѣ жив малый сурдик людей.

Межи тыми людьми був еден богатый пан. Вѣн мав пивницю, у котрѣй держав грошѣ.

Одного разу напала дика орда Татар. Вѣн мусѣв лишати своѣ грошѣ, бо Татары были вже недалеко и не мав часу их забрати. Там они обсталися.

Раз два лѣсники пошли у лѣс и на полудне полягали спати на то мѣсто, де была пивниця з грѣшми. Не в довгий час потому пробудився еден лѣсник. Вѣн поникав у гору и побачив над собою дуже великого орла. Тот орел був такий сѣдый як молоко.

Они хотѣли у нього стрѣляти, а потому подумали. что то маѣ быти чорт, котрый сидить на грошах, верх котрых они спали.

Они емко пошли до дому и хотѣли бы были тотѣ грошѣ выкопати. Пошли

порадитися до пророка, ци мож тотъ грошъ выкопати.

Пророк одопер книжку и почав молитися. Не в довгий час потому перестав молитися и почав им казати:

„Тотъ грошъ мож легко выкопати, бо чорт, котрый на них сидить, уже дуже старый. Такій як молоко сѣдый. Вѣн ледвы чекає, абы ишов дахто их выкопати. Тотъ грошъ мож выкопати, лише треба сѣмрочноѣ святоѣ воды и сѣмрочноѣ доры (посвяченого хлѣба) и треба постити.“

Выбралися они ити копати. Пошли в лѣс и зачали копати. Копали до полудня, а потому дуже поголоднѣли тай пошли до дому и лишили копати грошъ.

Тотъ грошъ ще и до нынѣ там стоять и нѣкто их не копле.

20. Хустскій город.

Записав од Андрія Нестера в Луковѣ Бер. ж.
Михайло Бойшко, уч. VII. кл.

Хустскій город изробили опришки. Они приймали хотъ кого, кто хотѣв ид ним пристати. Єднѣ ишли у ночи кра-

сти, а другѣ лишалися у городѣ. Они розбивали панськѣ хижи за грѣшми.

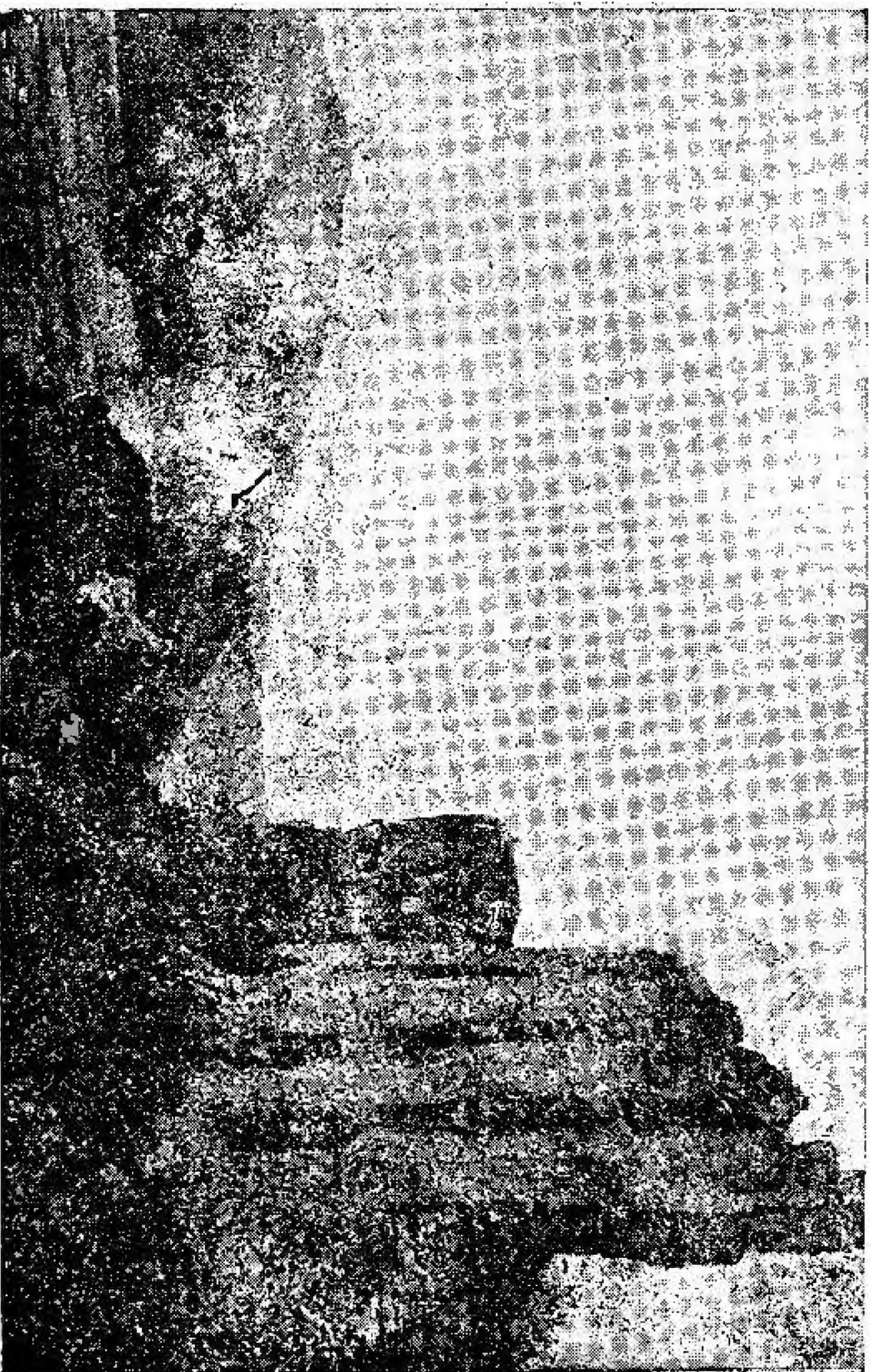
Єден злодѣй, Пентя, сердитый був на тых злодѣѣв, что были у городѣ. Вѣн мав дуже широкѣ рукавы тай шапку из широкими крысами. Пентя сердитый був зато на тых злодѣѣв, бо як був запертый у замку, та сидѣв бѣльше ги йому было присуждено.

А як єго выпустили, тогды изробив собѣ деревляный канон из ильмы. Як выйшов на єдну гору на другой бѣк Тисы, на гору Чебрин, та просто наладив канон на город.

Як раз у нього пустив, та извалив лише верх города. А паны обтягли мур смоляным полотном, абы Пентя гадав, що нич єму не хибить. Потому розсердився та помоцовав канон та пустив ище раз та так домак єго розбив.

А на тот город давно носили верховинцѣ бесагами камѣня, пѣсок и глину. На гору носили и на конях, люде, жоны и дѣвки.

Кажуть люде, что там, у тѣм городѣ, суть нечистѣ духи. У тѣм городѣ є ище тепер много золота, срѣбла и

Розвалины хустского замка.

всяких дорогих рѣчей. Айбо из того не мож нѣкому нич кинути, бо нараз тому смерть, котрый бы взяв. Ище и камѣнь не мож изъ нього взяти. Хустска процесія ишла из попом святити город, абы годнѣ взяти тотѣ дорогѣ рѣчи, айбо нич не кошовало.

21. Про подземнѣ печеры хустского замку.

Записала од 70 рочного Панця Михаила з Хуста
Наталка Балицка, уч. VIII. кл.

За сесь город не знаю много говорити, лем се, що я чув од свого дѣда ище малою дѣтиною. Мѡй дѣдо мав 73 годы, а вѡн чув од свого дѣда, а сему было 85 годѡв.

Од нього я знаю, що сесь город давно звався Хуст. На державнѡй землѣ жив єден чоловѣк и вѡн звався Хуст. Пак од нього назвали весь город Хуст.

Город сей премного людей чинило. Люде носили камѣня на плечах, у мѣхах горѣ, а пак туй учинили город.

У тѡм городѣ був преглубокій сту-

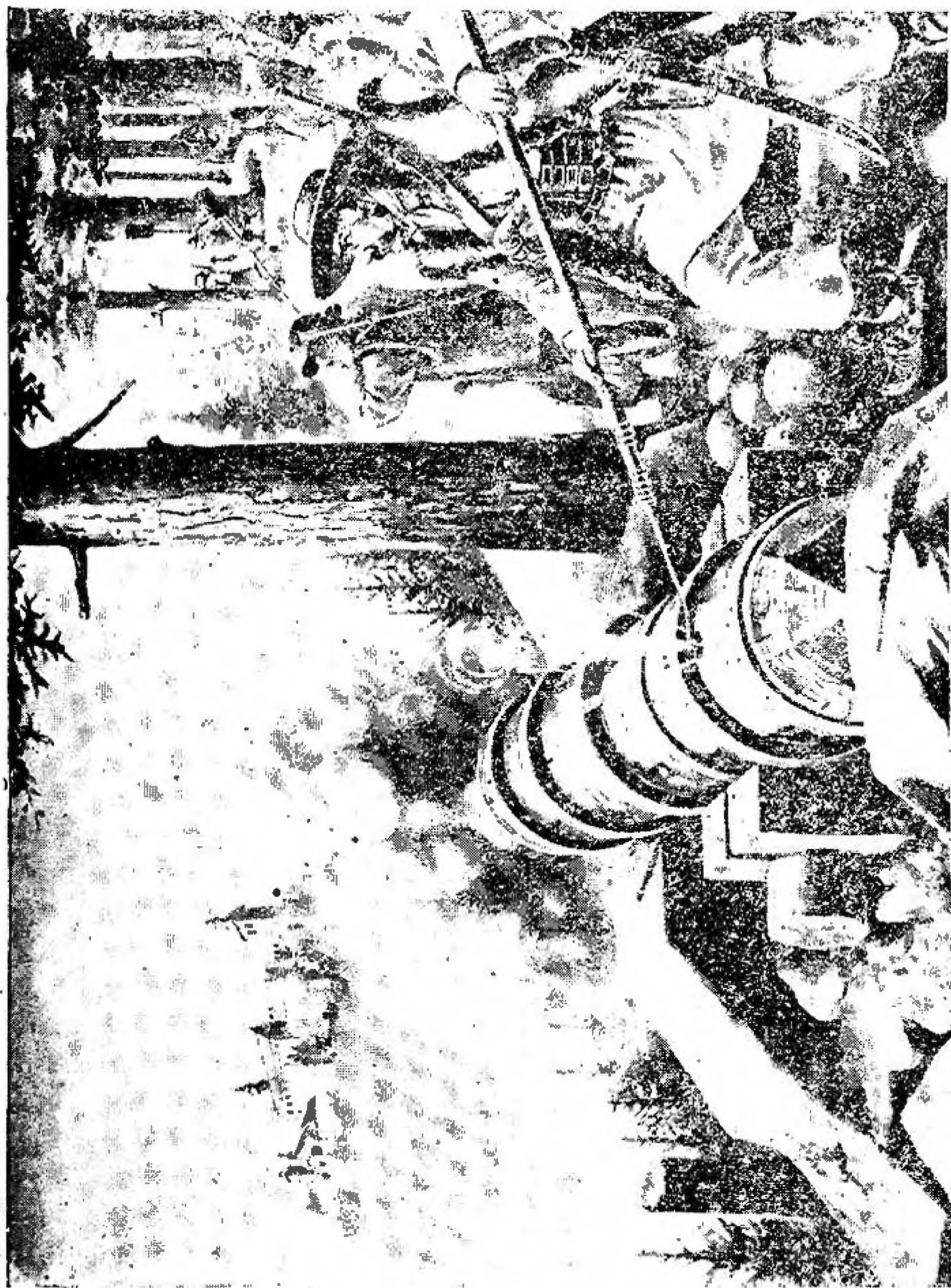
денець (керниця). Єден раз пустили у нього качку, а она виплыла на Тису.

Город стояв довго дуже. Аж прийшов єден шугай з Румуніѣ, дуже славный, з товаришами. Звався Григор Пентя. Вѣн учинив деревляный канон з желѣзными обручами и поклав єго на другѣм боку Тисы. Поставив єго на єднѣй высокѣй горѣ.

Там и тепер є камѣнь, а на нѣм написано было: „Кто мене переверне, тому добро буде!“ Люде пробовали єго перевернути, а пак перевернули. На другом боку было написано: „Дякую вам, що вы мене збудили, бо я уже довго на єднѣм боку лежав.“

На тѣм камени стояв канон. Стрѣлив Пентя раз у церков и учинив дѣру у даху. А пак узяли люде сесю церков на плоты и завезли у Тису — Вулок. Она там и днесь стоить.

Под городом суть пивницѣ и од них идуть три ходники подземнѣ. Єден ходник є на росвиговскѣм хуторѣ. Туй видне сякое мѣсто, що мож зайти под землю. Айбо коли лиш дакто возьме у руки барту або копач и там поїде, поназлѣтає много

В. Гетрук: Пента стрѣляє на Хустській замок.

чорных птахѡв и убють чоловѣка. Кто зайде туды, то дораз або зомлѣе, або умре. У тѡм мѣстѣ вѣе недобрый вѣтер.

* * *

Быв у мене еден приятель, чесный тай богатый газда быв. Вѡн чув, що од росвиговского хутару мож зайти в ходник а пак у пивницѣ пѡд городом.

В еднѡй скалѣ є 12 кадей, повных золота та срѣбла. В другѡй пивницѣ є желѣзное деревище, в тѡм другое з жовтоѣ мѣди, в тѡм є золотое деревище.

У золотѡм деревищи спить едина дѣвка, дочка царя. Она спить и сокотить того золота. В неѣ на грудях є една грушка. Дѣвчина даколи мало одопре очи, попахает грушку, а пак засне. Як бы єѣ вывѣв на сонце, дораз бы вмерла.

Сесь приятель хотѣв достати сесе золото. Продав возы, маржину, поле, хижу, абы лем наѣмникам платити.

Вѡн казав копати и копали, айбо не найшли нич, лем едну дѣру, дуже глубокоу. Як метали камѣня, чути было, що у тѡй дѣрѣ є даякое желѣзо або дверѣ.

Дале не копав мѡй приятель, не было у нього грошей, платити тѡлько наємникам. Цѣле газдовство стратив и пойшов изза сего на жебры.

VII.

Князь Федор Корятович.

Не легко было жити нашим предкам. Мадяры были панами и урядниками, а Русины робили панщину. Мадярскій язык був честованый, а руській пониженный. Их культура розвивалася, а руська упадала.

Значѣня руського народа подняв на час князь Федор Корятович. Прийшов з Подоля 1394. року и привѣв из собою много тысяч Русинѡв з поза Карпат.

Жив у Мукачевѣ, в замку и дуже дбав за руській народ. На Чернечѡй горѣ коло Мукачева засновав василіянскій монастыр, котрый и до днесь там находится. Сей монастыр стався осередком руськоѣ культуры. Там жили руськѣ владыки и там были школы, також духовный семинар.

АЛЕКСАНДРЪ КОРОТКІЙ. (1360)

Князь Пётр Короткий.

22. Князь Корятович.

Записав од Козара Петра из Бобовищ Бер. ж.
Иван Медвѣдь, ученик II. кл.

Быв раз еден князь. Звався Корятович. Вѣн був князем Бережскоѣ жупы. Раз пошов вѣн на охоту на гору Чернек. У лѣсѣ явився еден великій шаркань (змій) з дванадцятьма головами и многими крылами. Шаркань хотѣв Корятовича зѣсти, сапаючи на него половѣнь из пыска.

Корятович помолился, просив од Бога помоч, взяв свою саблю и зрѣзав усѣ крыла шарканя; потѣм и голову зрѣзав. Сяк побѣдив его.

На славу Божу дав князь збудовати на тѣм мѣстѣ еден красный и великій монастыр, где люде божѣ и тепер ходять на одпуст.

Монастыр передався монахам Василиянам, даючи хлѣб душевный нашему руському народу.

VIII.

Монастырь.

Окрем мукачевского монастыря, который засновав князь Федор Корятович,

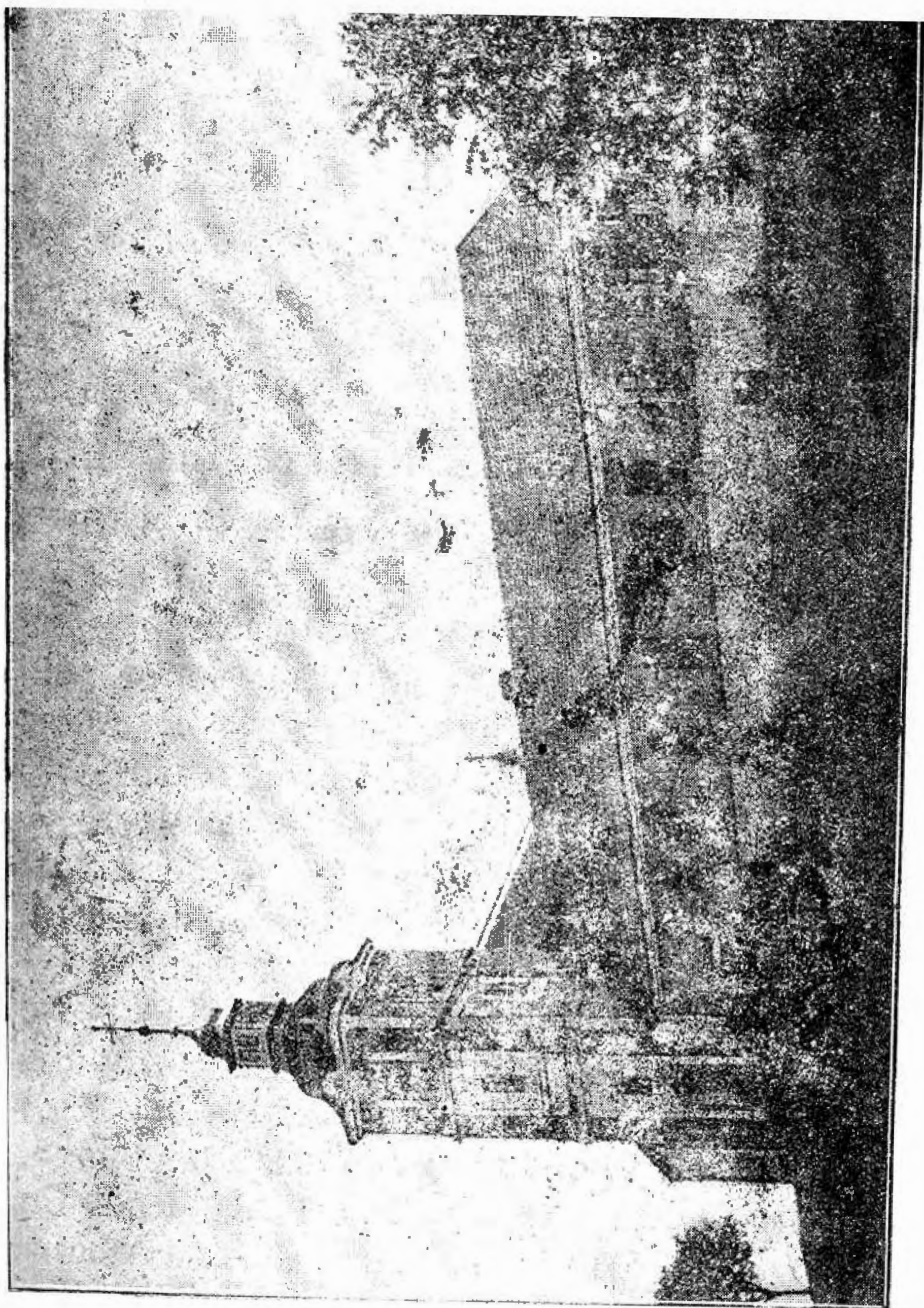
Петрук: Князь Корятович бере ся из вѣѣм.

кви в давнинѣ. И культура руська вийшла из Царгорода.

Сяк было, доки Царгород був у грецких руках. Айбо в роцѣ 1453. Турки здобули Царгород. Послѣдний грецкій цѣсар, Константин загинув у бою, а Русь утратила церковну верхность. За сесю подтю осталася в Мармароцинѣ пѣсня. Напечатав єѣ Михайло Врабель у зборнику: „Угрорускѣ народнѣ спѣванки,“ 1901. року:

Сѣмдесять и сѣм лѣтъ
Як была помова,
Вбила царя Константина
Та цариця вдова.
Вбила царя Константина
Непорядна вѣра,
Та на вѣру христїянску
Камѣньом постѣла.
Ой камѣньом бой постѣла,
Горою заперла,
Цариця ся розболѣла,
З того жалю вмерла.
Звоны в землю закопала,
Церков нам заперла,
Цариця ся розболѣла,
З того жалю вмерла.
Ой Боже наш милостивый,

Руины замка в Невицкѡм.

*Что будем дѣлати?
Нѣ церковцѣ, нѣ зверхности,
Чим ся будем звати?
Нѣ церковцѣ, нѣ зверхности,
Нѣ жадного пана,
Ай дають нас под офірку,
Аж под бисурмана.*

23. Про дуже давный дра- говскійиугольскіймонастыр.

Записав од Федора Сухары у Драговѣ Марм. ж.
Иван Силадій, уч. V. кл.

Коли ще давно Татары нападали на нашу руську землю, то черцѣ, що были у Драговѣ, пряталися од Татаров. Бо Татары дуже их збитковали.

Они зобралися у лѣс и там збудовали собѣ дуже великій монастыр. И коло монастыра хижу, де они жили, и хлѣв. То все обгородили великим муrom. У мурах також учинили двѣ ворота.

Они мали одного вола, котрый був выученый. Черцѣ много раз щось тым волом послали до Углѣ. Що послали, привязовали єму на шию и вѣн нѣс. Бо и в Углѣ був монастыр и там також жили черцѣ.

Раз, коли посилали волом письмо, то на вола напав старый медвѣдь. Вѣл напудився, а старый бурмило скочив на него. Но вѣл не давался. И они тогды почали битися и в великѣй битвѣ оба изгибли; и медвѣдь, и такъ само и вѣл.

Нынѣ ище тым обѣм монастырям є слѣд.

24. Монастыр у Зарѣчу.

Записав од Ивана Василянки в Зарѣчу Бер. ж.
Юлій Галушкой, ученик III. кл

Теперѣшний монастыр, що стоить коло рѣки Чищаника, давно був на горѣ Кипах коло Кивяжда. У сѣм монастыри тогды жили и черцѣ. Старѣ люде говорили, что всѣх черцѣв было да з 15.

Монастыр находився на земли єдного пана, котрого звали Гайтайом. Вѣн був кальвинскоѣ вѣры и сердився на черцѣв. Айбо вѣн застав их уже там, коли купив тотѣ землѣ, на котрых був монастыр. Зато из перву не кивав их. Но потому розсердився на них и казав, абы нѣяку маргу нѣ свинѣ нѣ нич не держали, бо не позволить им, абы их марга паслася на його пасовиску. Черцѣ

дуже изубожали и было их уже мало, бо не было им из чого жити.

Коли были якъсь войны за вѣру, пан Гайтай — бо вѣн був калвин — ище гѣрше розсердився на черцѣв и розказав им, абы ишли геть одти. Они при помочи людей стали розбирати монастыр, котрый був из камѣня учиненый, а церков у них была из дерева.

Єден богатый зарѣцкій чоловѣк тото мѣсто, де є тепер монастыр, подарував черцям. Треба ще сказати, що тото мѣсто находилося тогды межи водами и його не дуже мож было хосновати. Пѣзнѣйше една рѣка потекла другим мѣстом. Тото мѣсто, де є монастыр, стало сухим и дуже плѣдным.

Та як розобрали церков, почали рушати престольный камѣнь. Пан Гайтай загнав, абы уже не перевозовалися и що вѣн учинить им нову церков и келіѣ. Но уже было пѣзно, бо престольный камѣнь уже выважили были из мѣста.

У сѣм монастыри, що є на теперѣшнѣм мѣстѣ, переже жили усе поєднѣ черцѣ такѣ, котрѣ учили наших людей красно спѣвати.

Церков о́коло 1906. року згорѣла и 1920. р. америцкѣ люде изклалися та учинили нову и купили звонь.

У монастыря є да з 30 днѣв ораня, що люде надавали.

25. Монастыр в Имстичевѣ.

Записав од Ивана Ляха з Лукова Бер. ж. Ернест Горзов, уч VII. кл.

Сесе было ще тогды, коли сюды Татары, песьоголовцѣ ходили.

Из горѣ прийшло сюды двое людей, котрѣ утѣкали перед Татарами, бо боялися, що их понесуть у полон. Тогды люде дуже боялися од Татар, бо кого они имили у своѣ руки, бѣльше живого не пустили.

Тотѣ люде жили пиля рѣки Бержавы, бо давно люде жили коло рѣк. Потому люде розмножилися и мусѣли ити дале. Єден чоловѣк пошов на лѣво; вѣн звався Лука и зато село звуть Луковом. А другий чоловѣк пошов на право и засновав село Имстичево.

У Имстичевѣ люди учинили монастыр, бо єден богатый чоловѣк, Йоан

Зейкан, передав свою землю на будованя монастыря.

Люде выбрали мѣсто на березѣ и там избудовали монастыр. Обвели его мѣцным муром из камѣня а у серединѣ учинили монастыр из дерева.

Йоан Зейкан став першим монахом у имстичевскѣм монастыри. Вѣн пак пѣзнѣйше став и епископом мукачевским.

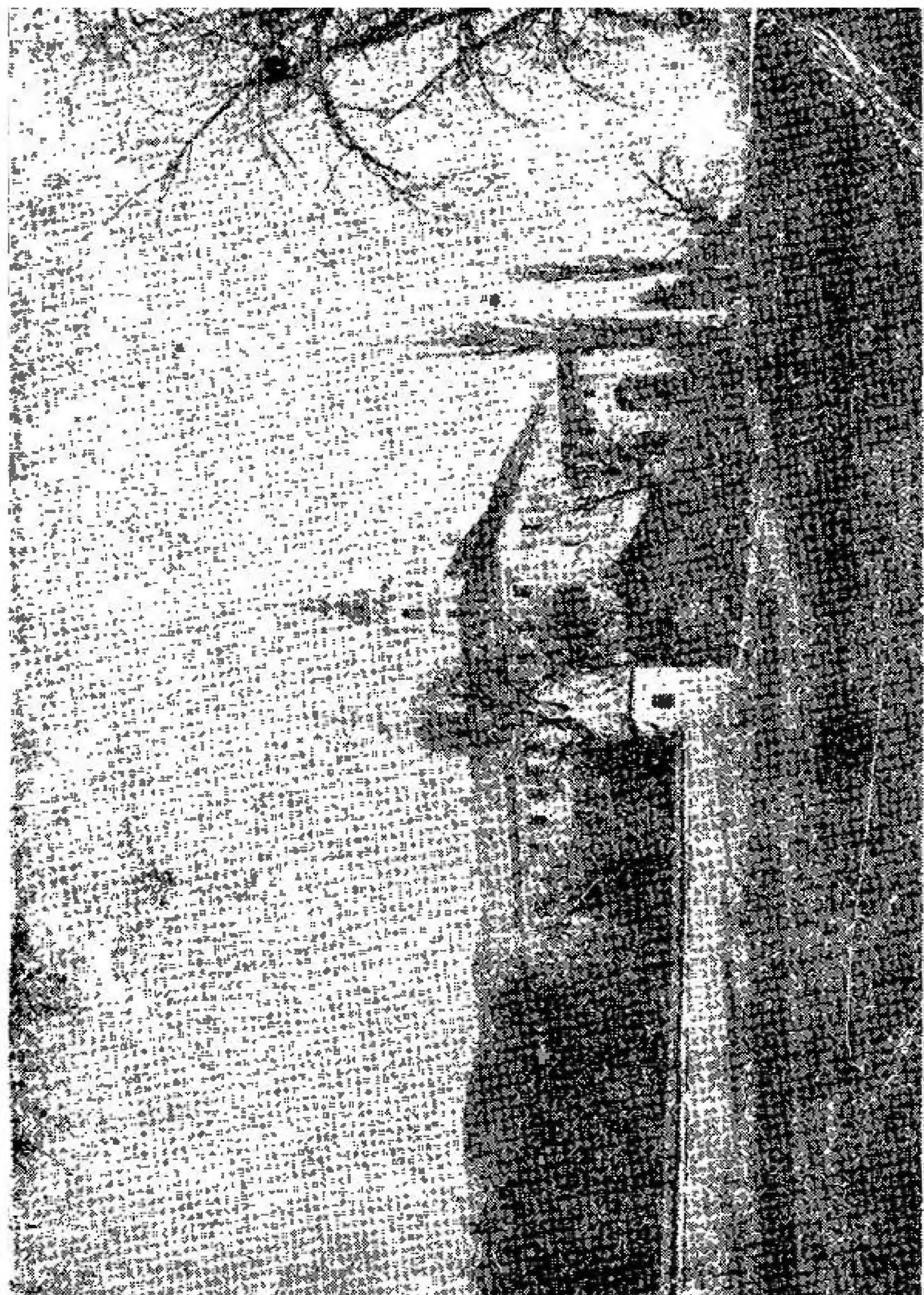
У сѣм монастыри кончили черцѣ водосвятя, котрым бѣсѣв изганяли и мстилися на них. Зато повстало из першу Мистичево, а потому перемѣнили на Имстичево.

На сѣм мѣстѣ есть и тепер другой, великій монастыр, в котрѣм и тепер черцѣ изганяють бѣсѣв и двычи на рѣк одбываеся в нѣм великій одпуст.

26. Драговскій монастыр.

Записав од Юры Росохи у Драговѣ Марм. ж.
Степан Росоха, ученик III. кл.

1505. года зробив у Драговѣ монастыр Рѣшко Иван Ференцик. Монастыр быв на дуже краснѣм мѣстѣ: У глубокой зворинѣ, айбо сонце накой изойде, та грѣе на то мѣсто, доки не зайде. Там

Монастырь в Имстичевѣ

исходяться двѣ зворинки (потоки). Одна из пѳд Звестянок а друга из пѳд Чертежа.

Монастыр быв изробленый на горбку под Великов Кливов. Там дуже красно. Вѣтрець повѣває, листочки на деревьях шелестять а водиця у зворинках гучить.

Народ там приходив из многих сел: з Углѣ Малоѣ и Великоѣ, Кричова, Чумальова, Золотарьова, Копашнова, Горѣнчова, Синевѣра. Народ там приходив, Бога всевышнього молив. Однако надбѣгли вовци, розогнали овцѣ, овцѣ подушили, овчарѣ повтѣкали и ризу роздерли. Господи, кто Твою ризу роздрав?

В Драговѣ жив оден пан ище из Иродового поколѣня. Назывався Лошвай. Быв самотный, айбо усе село его боялося. Кто до нього прийшов дашто просити, зараз застрѣлив его из пушки. Лиш тѳлько мав одного кума Ференцика та тот мѳг из ним говорити. Лошвай мав два конѣ та наибѳльше стояли до колѣна у горѣлцѣ (паленцѣ).

Вѳн мав усе намѣреня ити монастыр розбити, айбо усе не паровалося йому. Раз думав у пятницу, что в понедѣлок пѳйде розбити монастыр.

В субботу в вечерѣ прийшло щось

под хижу його кума Ференцика и яло
гойкати: — Иди до свого пана кума та
так єму кажи, абы не смѣв тото ро-
бити, что гадає. — Айбо кум уже був
чобѣт оден изтягнув и вже лѣновався
назад убирати и не пошов до Лошвая.

На другой день в недѣлю у вечерѣ
прийшло назад до кума Ференцика и
назад єму казалось: — Иди до свого пана
кума, абы не смѣв то робити, что га-
дає! — Тогды Ференцик одклонився
од жоны и дѣтей и пошов зо страхом
до пана кума Лошвая.

Як уже був там, одопер дверѣ и
зайшов до хижѣ. Лошвай сказав: — Ий,
велике дѣло вас до мене пригнало! —
Кум одповѣ : — Велике и невелике. —

Лошвай заставив його сѣсти коло
стола. На столѣ був цилиндр горѣлки,
погары и хлѣб. Лошвай насыпав кумови
горѣлки и собѣ. Поздоровилися, выпили
и закусили хлѣбом. На стѣнах всяды
висѣли пушки, леворы, саблѣ и всякѣ
збруѣ. Лада была повна из золотом.

Ференцик сказав, чого прийшов:
— Так и так, пане куме, уже се другой
вечер, як прийшло чтось пѣд мою хи-
жу. Казало, абы я ишов до вас и ска-

зав: То что вы думаете, абысте не смѣли зробити, бо бѣда буде. Я не знаю, яка бѣда и что вы думаете.

Як Лошвай се учув, вытрѣщився на нього дикими очима. Роздер на собѣ сорочку из серця и каже: — Чуеш! Кобы був сесе менѣ другий сказав, та я бы був его застрѣлив!

И взяв Лошвай Ференцика за руку и привѣв його до лады и сказав: — Диви, куме, у мене усього доста, лиш землѣ менѣ мало. Люде идутъ до монастыря и менѣ велику шкоду чинять. Траву збиваютъ и землю ногами зрываютъ.

Ференцик се учув та такой у дверѣ, не чекав уже на Лошвая.

На другой день рано, в понедѣлок, пошов Лошвай у хлѣв, узав конѣ, пошов и розбив монастыр. Черцѣв выгнав и порозбивав гет.

На третій день кѣнь ним так верг, что лиш раз зѣвкнув и згинув под плотом. Чорт его взяв.

Под Великою Кливою ище и тепер там камѣнь стоитъ, де была церковця. Тото мѣсто, де був монастыр, назвали на памятку „Монастырьом“ и тепер ище так звуть и будутъ звати во вѣки вѣков.

27. Монастыр в Бѣлѡй Церквѣ.

Записав Михайло Белей, ученик II. кл. горожанскоѣ школы в Бычковѣ. Марм. ж.

Монастыр в Бѣлѡй Церквѣ був над Тисою, на высокѡм березѣ, в котрый била все вода, и зарывала берѣг. Щобы не рвался берѣг, казали, абы збудовати монастыр. И збудовали. Потѡм вода одвернулася.

Там в тѡм монастыри були черцѣ та молилися. Потѡм якѣсь люде монастыр розбили.

Оден чернець умер и ходив по смерти. Раз люде ловили рыбу в ночи и полягали спати. Оден устав и дивиться, аж стоить старый чоловѣк тай каже: „Ходи зо мнов, не бѡйся, нѣчо тобѣ не станесе!“

И пошли. Вода була велика и не могли перейти. А тот чернець перенѣс його на плечах.

Прийшов з ним на тот берѣг, одобрал мало землѣ и вытягає посудину з грѡшми, подає и каже:

„На сесѣ грошѣ и частину выдай за службы, бо я од давна не маю спокою, защо не одслужив службы!“

И пошов. А тот забогатѣв. Як його звѣдовали, из чого, казав, що тогды тѣлько рыбы наловив.

ІХ.

Владыки.

В давных часах нашими священниками и церквами управляли епископы з Галичины, з гѣрода Перемышля. Коло рока 1440. засновано в Мукачевѣ окреме епископство. Владыки бывали в мукачевском монастыри до 1771. года.

В р. 1646. приняли владыки церковну унію. Частина народа противилася сему і сяк настала братоубийна религійна боротьба.

Межи владыками были люде, котрѣ дуже дбали за школы и за народну просвѣту. З них наибѣльше ученый був епископ Андрей Бачинскій.

Сей владыка подняв значеня руськоѣ церкви и культуры. Епископску столицю перенѣс до Ужгорода а також духовный семинар. В Ужгородѣ засновав книгозборню, котра ще за його житя мала девять тысяч книжок.

28. Оповѣданя дверника ужгородского замка.

Записав од Василя Матея в Макарієва Бер. ж.
Иван Лавришин, уч. V. кл.

В молодых лѣтах, перед войною, ходили мы на одпуст до Ужгорода у цеголнянску церков на празник Преображеня. На пути уже издалеку видно было ужгородскій замок. По богослуженю пошли мы попозирати епископску церков и замок.

Як мы прийшли ид замкови, там видѣли мы величезнѣ мурь и єднѣ великѣ ворота. Раз почули мы, что ворота отворяются и выйшов єден старый, сѣдый чоловѣк. Се быв дверник. Мы зазвѣдалися од него, ци не могли бы троє попозирати, як удну у замку є. Старый сказав: „Вдячно Вам покажу всьо и розкажу Вам подещо.“

Старый нам казав, что сесь замок є уже больше як тысячрочный а тепер учатся туй молодѣ клерики за попѣв. На правѣй сторонѣ красна загородка а у нѣй косицѣ. Ту загородку самѣ клерики обробляють у свободнѣм часѣ.

Раз ми отялися, что мы у загородцѣ на высокѣй и товстѣй мурованѣй розвалинѣ стоиме над великою глубиною. То правда, что из того мура видко было цѣлу околицю.

Раз лем старый озвеса, что ему треба ворота замикати. Нам тогды прийшло на гадку, де мы переночуеме. Еден из нас був такій смѣлый и каже: „Дѣду, ци не приняли бы вы нас на нѣч?“ Тогды старый завѣв нас до єдноѣ хижѣ и там мы розоклалися на нѣч.

Нѣч была дуже довга; мы не могли заспати. Прийшов ид нам старый та розказовав нам про замок, что тот замок уже поставленный був перед приходом Мадярѣв. Что сесь замок має подземнѣ путѣ, котрѣ ведутъ до сусѣдных замкѣв.

Мадяры поклали у замок єдного военного начальника из войском. Потому там за много столѣть пановали графи, котрѣ мали всю землю, як тепер кажутъ „кінчтатску„ (державну). Весело и широко жили, аж послѣдний граф утратив замок позад єден великій грѣх.

Се было подчас царицѣ Маріѣ Тересы. У замку была каплиця. Там

єден монах кождый день одправу кончив. Сесь монах усе из графскою фамилією був и пиля єдного стола їли.

Раз изладили паны велику гостину. При гостинї стали дуже веселї и почали за монаха усякї фіглї (жарты) казати. На конци монах розсердився и повїв чось недоброє на графа. Граф — назывався Другет — за ото дуже розсердився. Хватив монаха и выверг єго через вызор аж из третього поверху у велику глубину. Монах нараз умер, як упав на землю.

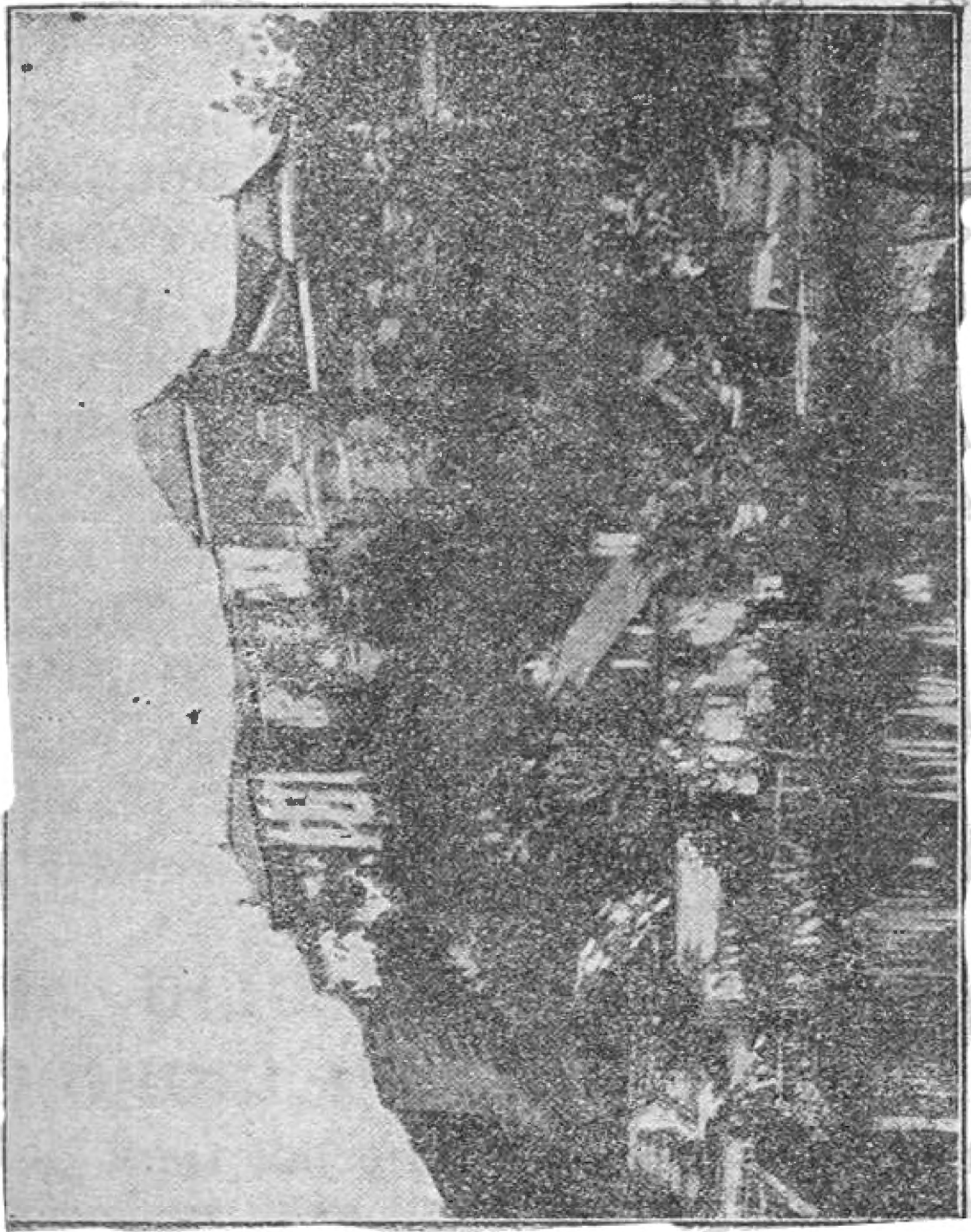
За тот поступ графа поставили перед судом. Засудили єму, что утратитї замок и цїлый свѣй маєток. Окрем того ище засудили єго у темницю, аж доки не умре.

Сесь замок Марія Тереса передала греко-католицким епископам, котрї доти бывали у Мукачевї.

Х.

Суспѣльнї верствы.

Давно був такїй лад у державѣ, что назывався февдальный. Цѣсар роздавав уряды, достоинства и землю

Ужгородський замок.

межи панов, графѣвъ, баронов, а они малийого слухати. У их руках была земля. Земледѣльцѣ — хлѣборобы своѣ землѣ не мали. Они доставали до хоснованя „телек“ и за се мали обробляти панску землю. Были кметями (невольниками, крѣпаками) панѣвъ.

Свободнѣ были тогды: вельможѣ, паны землевладѣльцѣ, урядники, владыки. Попы, „батьки“ робили панщину. Ще свободнѣ были „кенеzy“ якбы сельскѣ старосты, котрѣ панам кмешѣвъ на новѣ поселеня приводили, нямешѣ — шляхтичѣ, „своднѣ кметѣ“, „сабадошѣ“, „либертины“ и мѣщане в городах.

Нямешѣ мали великѣ права. Их естовали якбы лѣпших людей. Днесъ честуѣме лише людей способных, чесных и працювитых.

29. Як був народ под панщиною роздѣлений.

Записав од Юры Кикирченя в Текегазѣ Марм ж.
Адалберт Кикирчень, ученик V. кл.

У нас панщина несправедлива и безбожна была. Народ на чотыри класы був роздѣлений.

Однѣ были дворяне, что ид царскому дворови принадлежали. Другѣ были великѣ паны под царскою властею. Они мали землю и мы Русины тым панам служили панщину.

А ще были меншѣ паны и простѣ Мадяры. Они звалися немешѣ и то значить, ож из под панщины свободнѣ.

У нас в Угочи барон Перенѣ быв пан. Познѣйше Перенѣ розмножилися, маэток порвався на многѣ части, так что и Жидам прийшов на руки. Тогды люде были у жидѣвскѣй неволи.

30. Вѣдки взялися нямешѣ?

Записав од Цециліѣ Ришко из Макаріѣва Бер. ж
Иван Лавришин, уч. V. кл.

Давными часами и межи Русинами находилися такѣ, котрѣ обдарованѣ нямешством про заслугу державы або якого цѣсаря. Их потомки ище и тепер гордятся на своѣ нямешство. У Бережской жупѣ в селах Бѣлках и Имстичевѣ у фамиліѣ Горзов и Зейкан; у Мармарошскѣй жупѣ у селах Бедевлѣ, Грушевѣ, Драговѣ и Золотаревѣ и днесь є много

фамилій, котрѣ пожадають, як нямешѣ, титул „пан.“

Якѣ то были заслуги, про котрѣ они были обдарованѣ нямешством, зазначу єдну приповѣстку.

Цѣсар постановив собѣ, что хоче познати усѣ народы у своѣй державѣ. Для сеѣ цѣли перейшов цѣлу краину под проводами войска усякоѣ народности: Нѣмцѣв, Мадярѣв, Русинѣв и Румунѣв.

Як прийшов до Хуста, одти рушився до Тячова и Сигота. Вон мѣста Хуста из повозки цѣсаря загиб из задньоѣ оси концевый гвоздок. То утямив єден руській вояк и прискочив. Чтобы колесо не упало, забив у ямку мѣсто гвозда своѣй палець и бѣг аж до Тячова. И звѣдаються, кто там бѣжить по при повозку. На то одповѣв румунскій вояк: Драку, драку! (значить чорт).

Цѣсар дознався у Тячовѣ, як сей вояк задержав колесо палцем и звѣдаєся од него, де вѣн быває и як называєся. Вояк одповѣв: Ришко из Драгова.

Де є то село? — звѣдає цѣсар. Вояк указує и каже: — Пѣд тою великою полониною“. — Цѣсар каже: —

Твое имя од тепер „драк“ — Ришко и твоя тота велика полонина у Драговѣ.

На кѣлько цѣнять нямешѣ свое нямешство, видко из сего: В Воловѣм быв головный журат Адалберт Ришко. Раз прийде до уряду из Драгова оден Ришко и звѣдаєся од урядового слуги, ци дома пан Ришко? Слуга каже: — Видав пан журат? — Вѣн повторить назад: — Ци дома пан Ришко? — Видав пан журат? Махне рукою и каже: — Журатом може хоть кто быти, айбо Ришком нѣт!

ХІ.

Господарство.

Великим богацтвом Подкарпатскоѣ Руси были и суть густѣ лѣсы по горах. Люде рубаютъ од давна дерево у хащѣ и сплавляютъ долѣ водою. горах занимався народ усе скотарством. На полудни родиться вино. Много сел мали и мають краснѣ сады. Ще помагав собѣ народ у давнинѣ пчолярством, ловами на звѣров и рыболовлю.

У земли є також великѣ богацтва ропы, уголь, желѣзна, руда, ба и золото

*(З сего повстало казочне оповѣданя про текуче золото в Мармарощинѣ.)
Найважнѣйшим з наших земных скарбов є соль. Она находится або в твердых покладах под землею, як у Солотвинѣ, або вытѣкає на верх в соленых керницях.*

Для народа є такѣ керницѣ добром и в Марамороши люде зложили оповѣданя про ропляный колодязь, якій нѣбы то даровав Мараморошеви король Матѣй Корвин.

31. Як Мараморош дѣстав ропляный колодязь?

**Записав од Юры Росохи з Драгова Марм. ж.
Стефан Росоха, ученик III. кл.**

Давными часами в Марамороши, у селѣ Салдобоши, у єдного чоловѣка був плеканый сын. Тот сын пѣшов на сѣно из своим отцем на поле. Зачали складовати сѣно на вѣз.

Давными часами збирали царѣ вытязѣв, бо народам не робили войну та людску кров не проливали як тепер. Лиш таким способом робили: Выженуть

на поле два вытязѣ; котрый переможе, та тот цар выиграе войну.

Раз король Матій Корвин выслав двох послѣвъ, чтобы знайшли мощного чоловѣка, якій був бы на вытязя.

Слуги пѣшли до Марамороша, бо там казали им, що є сильный чоловѣк. Они ишли крѣзь села искати вытязя. Давно дорѣг не было як нынѣ, ай люде ходили наибѣльше лѣсами.

Тотѣ послы пѣшли на одно поле коло Салдобоша. На тѣм полю терхали два люде сѣно, отець и сын. А то був Киниж из своѣм сыном Павлом. Послы звѣдовали Кинижа, куда мож перейти до села Шандрова.

Кинижѣв сын Павло був на возѣ и отець ему дав пузину (пауз), бо хотѣли завязати сѣно. Павло взяв за конець пузину одною рукою и показав, куды мож перейти до Шандрова. Тота пузина была така, що теперѣшным людем двом бы было нести.

Послы увидѣли, якій Павло сильный та зазвѣдали, як вѣн пишеся. Вѣн сказав свое имя, Киниж Павло. Послы записали собѣ и пѣшли дале. Ходили

довго, довго, а такій не находився другий як Павло.

Пôшли до короля Матія Корвина и сказали имя того Кинижа, котрого найшли у Салдобоши. Король дав єго закликати до себе, абы видѣв, якій вôн чоловік. Вôн послухав и пошов до короля. Король увидѣв, якій вôн моцный и спер єго у себе.

И король дав знати турецькому ханови, що має витязя.

Король и хан изойшлися на одну воду из витязями. Корвин на однôм боцѣ из Павлом, а хан на другôм боцѣ. Тота вода была доста широка. На водѣ была одна чайка.

Чайку треба было так ногою ударити, абы сама пошла на другий бôк воды.

Турецкій витязь ударив у чайку, айбо чайка не дôйшла до другого берега.

Дале бив Павло. Як ударив у чайку ногою, та она пôшла на другий берег на сушу.

Матій Корвин дуже зрадовався, а хан засмутився.

Як выграв Матій войну, пôшли до корольвскоѣ палаты и там учинили ве-

лику гостину. По гостинѣ король звѣдовав Павла, що йому треба дати за того, що виграв войну.

Киниж Павло не хотѣв нич, лиш тот колодязь, котрый находится у Шандровскѣм хутари. Вѣн його сяк просив: — Королю, нич менѣ не дай, нѣ золота нѣ срѣбла, лиш тот колодязь, из котрого тече солена вода. Тай так його дай, абы Мараморош мѣг брати ропу задар, а другѣ нѣт. —

Король написав на полотнѣ контракт такій, що Мараморош може ропы брати доста, а другѣ нѣт. И подписався на нѣм золотыми буквами.

То письмо полотняне ище и тепер находится у Салдобоши або у Вышковѣ. Коли не было бы того письма, то давно были бы од нас узяли соляный колодязь Мадяры, або велику платню брали бы были. Тепер його нѣкто не годен заперти анѣ платню не годен брати.

Тай бѣльше нѣкто не смѣе брати из нього ропы, лиш жителѣ Марамороша. Колодязь стоѣть собѣ и ропу берутъ люде на потребу до хижѣ и для худобы. Колодязь стоѣть и письмо стоѣть.

Колодязь находится у шандровскôм хутари, близько коло Драгова в Мармарошскôй жупѣ.

Кто хотѣв бы то видѣти, най иде до Шандрова.

32. Банскѣ горы.

Записав Михайло Белей, ученик II. кл. гор. школы в Бычковѣ, Марм. ж.

Банскѣ горы стоятъ над рѣкою Косвою и Требушанами. Раз давно, може сто рокôв назад, пасли овчарѣ маргу. А спека така була, що текло золото. А овчарѣ брали та тым игралися.

Тотѣ овчарѣ служили в попа. Прийшла недѣля, пошли до попа. Увидѣв пôп то в них и каже: „Вôдки вы маєте?“ Они кажутъ, що то тече из одноѣ скалы. А пôп пошов з ними на то мѣсто и забрав, що було.

Од того часу назвали тѣ горы Банскими, бо там копали золото.

ХІІ.

Паницина.

Уже говорилось о тôм, что наибôльше Русинов было до недавна кме-

тями — крѣпаками. Панами робили панщину и платили всякъ порціѣ. Паны могли з ними чинити, что хотѣли. Дѣ основовалося нове село, там остьдали люде и были на 6 до 12 лѣтъ освобожденъ од панщины. Потому мусѣли уже робити.

Наш народ дуже тяжко згадує за тотъ нещаснѣ часы.

33. За панщину и Марію Тересу.

Записав од Купара Михайла в Вышнѣм Шарду
Бер. ж. Купар Кирило, ученик V. кл.

Страшно народ сумовав, нѣколи гаразду не мав. Люде самѣ себе ненавидѣли. Нераз и вѣшались, нераз и топились, а то вшитко через тоту нещасну панщину.

Чоловѣк мусѣв робити панами, а жона из дѣтьми мала наскубсти едно кѣло пѣря и едно кѣло рѣндѣ, так наскубленого, абы не можна найти жадноѣ нитки, лиш самое клоча. Тото пѣря тай рѣндѣ мала наскубсти тай надиркати жона и кожда дитина за еден тыждень. Ёго избирал на кони еден гайдук та кто не

мав, та того страшно бив. Так ишов кожного тыждня на кони, збираючи пѣря и рянды.

Коли была за царицю Марія Тереса, часто наймала у себе бали. На тых балах играли самѣ паны и Марія Тереса. Котрый пан красно затанцовав из Марією Тересою, та тому дала панщину, да з 5 або 7 сѣл.

Тоты паны могли з людьми чинити, що хотѣли. Пан мог и продати чоловіка, як хотѣв, або убити, або завѣсити або втопити, хоть что учинити из ним.

Як дашто хотѣли люде мати, та мусѣли служити панщини за 104 дни. А як дашто чоловік провинив, та страшно его били: Привязали до стѣлця двома ременями и як зачали бити, еден из єдного боку а другий из другого боку, и нераз як читаво побили, та и умер чоловік, або и зо страху умер.

Дале, як уже люде вшитко поробили, та силовали людей, абы лед орали тай абы ишли люде босѣ копати замерзлу землю. Нераз не еден чоловік босый и дуже голоден, коплючи и умер.

Наконець, як панщина минулася, люде из великоѣ радости: однѣ пили, другѣ спѣвали, гуляли, однѣ молилися. То держало да з за єден тыждень.

Атсяк давно люде бѣдовали, бо та-кій був свѣт.

34. Исторія села Комлуша.

Записав од Ивана Балеги в Богеревици Бер. ж.
Михайло Балега, уч. II. кл.

Дѣялося се уже в давнѣ роки, коли люде зачали робити панщину. Одноѣ недѣлѣ в селѣ Богеревици вийшли люде из церкви и дивляться, що щось курить. У одной ровени, (котру люде лозою называли зато, бо дуже была заросла всякими ростинами), побачили люде у тѣй лозѣ огонь и пошли туды.

Найшли там одного чоловіка, котрый назывався Комловшій. Почали люде з ним говорити. Вѣн почав людям казати, що много землѣ мають. Казав им, щобы подѣлити, щобы кождый знав, доки його.

Дали йому люде землѣ, щобы собѣ збудовав. Избудовав вѣн собѣ хату. Засѣв землѣ тѣлько, що искликав усю

свою родину. И почали гнати, щобы люде им робили панщину.

За именем Комловшія называют село Комлушом.

35. За бандурѠв и як люде пана по хижах держали.

Записав од Йосифа Пожанчука в Синевѣрѣ Марм.
ж. Иван Горват, ученик III. кл.

Давно вже тото было. Тогды при-
йшов у село оден пан. Його мусѣли за
номером держати люде у селѣ. ВѠн мав
з собою бандурѠв. Они кожного чоло-
вѣка змушували, абы держав пана у себе
за оден день.

Бандуры збирали порцію (податок).
Од землѣ брали десятину урожаю. Од
вола брали сороковець. Од коня два со-
рокѠвцѣ. Од головы платив каждый же-
натый чоловѣк поголовщину.

ПѠп брав у тот час 1 терьх сѣна,
одно вѣко мелаю або два вѣка вѠвса и
сани дров. Тото мусѣв дати каждый
на гѠд.

А тот пан усе брав вѠд чоловѣка
пять гусошѣв (давнѣ грошѣ), коли у
нього був. Пан дуже збитковав людей

и много брав податного. И бандурам треба было дати десятину и попови коблину. Люде дуже бѣднѣли.

Тот пан, коли увидѣв красну дѣвку, брав єѣ на служницю. Котра од него одходила, тота была покрывка.

Пан прийшов до одного чоловіка, у котрого хижка была на краю лѣса. У него сидѣли опришки, котрѣ повтѣкали из села, абы не платити податного, або абы их не имили бандуры до войска.

Бандуры по нашому говорити не знали. Они говорили лиш из паном.

Тот чоловік не мав панови дати що їсти и не мѳг дати красне лѣжко. Вѳн постелив панови на лавицю и казав, абы лягав. Пан сердитый уповѣв, що завтра дасть єго заперти у темницю.

Чоловік у ночи скликав опришкѳв.

На другий день найшли пана мертвого ниже села у плесѣ.

Бандуры прийшли рано за паном. Чоловік уповѣв, що пан пошов на прохѳд. Они найшли пана, а чоловіка заперли в темницю у Сиготѣ. Як єго повели бандуры, то вже нѣколи не вернувся. И таких панѳв бѳльше не было.

Потому все збирали бандуры. Бандуры усѣ носили за шапками пѣря. Зато назвали их пѣряниками.

По бандурах наступили шандары угорскѣ. Они дуже збитковали людей и люде закликали з Польщѣ новых бандурѣв. Сесѣ бандуры вже по нашому говорили. Они все приходили в осени и брали порцію. У селѣ робив порядки бирѣв (староста).

Тотѣ бандуры тревали аж до Кошутовоѣ реберіѣ. Потѣм пошли у царскѣ землѣ, у Польщу назад. По них прийшли на ново шандары з пѣрьом. И поклали пѣд церков на таблу мадярську фану из шашом (гербом).

Про тот герб пѣп выкликав у церквѣ, що тепер буде панувати Угорщина. Кождый ишов на 12 годѣв у войско, котрый не мав себе чим одкупити. Хто хотѣв, мѣг послати и своего слугу. Слуга мусѣв мати 20 рокѣв и мав быти нанятый у газды найменше на 10 рокѣв.

Най тот час минеся, най нас обойде сѣмома дорогами. А вы, дѣточки, най вас Бог помилуе щастем и абы вы и ваше поколѣня таких часѣв не зазнали.

36. Пан Бертуш Севлюшскій.

Записав од Ивана Деяка в Горбках Марм. ж. Иван
Свереняк, уч. VI. кл.

Давно были люде у тяжкѣм ярмѣ. Панщина велика была. Аж кто не пошов на вчас, дуже побивали його и кѣлько мав днѣв одроблених, всѣ ему истерли. И потому Бог нас освободив из ярма.

Прийшов чужий чоловѣк до єдного газды, проситися на нѣч. Тот приняв его на нѣч и дав ему вечерю.

Было час по пѣвночи, уже кликали на панщину. Тот чоловѣк, что там ночовав, каже газдѣ: — Не пилуйтеся, иду я намѣсть вас!

Газда не хотѣв його пущати: — Де бы вы ишли намѣсть мене! Я не хочу, абы вас мучили! —

Зато тот чоловѣк силою пошов на панщину з волами орати.

Коли было полудне, поникав у часѣвник. У нього був часѣвник так, что нѣкто не знав. Як было дванайцять часѣв, вѣн покликав на всю панщину: „Пущайте геть, бо вже у полудне!“

Боже, як избѣглися гайдуки и почали кричати: „Котрый того розказав

пущати?“ Люде казали: „Еге, сесь си-рохман найперше пустив.“

Пôшли ид баронови, а той присудив йому дати 12 палиць, а потому вôн робив до вечера.

Не казав нич, кто вôн є. И вечер дуже красно подяковав и пригнав худобу до газды. Выняв 10 срѣбных и загнав газдыню на пяц. Она купила йому вечерю. И так, як ночовав нôч, написав єдно велике письмо та прибив баронови на желѣзнôм стовпѣ, котрый ище и тепер є в Севлюши. Тот барон звався Бертуш Севлюшскій.

Газды не знали, кто у них ночовав у хижи. Ото був сам цар. Вôн пошов на другий день у Мармарощину. На хустскôм мостѣ, як ишов, перестали його и просили од нього ваму (рогачку). А вôн дав ножик за 3 грейцари.

А як перейшов, та написав другое письмо, что от пѣшого не свободно рогачку брати. И в тôй цидулцѣ было написано, что цар ишов. И так слободили пѣшу ваму.

У тôм письмѣ, что было прибито баронови на стовпѣ, то як прочитав барон, и кровавѣ слезы падали єму из очей,

Цар просив барона на гостину, абы под дваіцять чотырма часами поставився на гостину. Бо як не йде, та гусарѣ пойдуть за ним из коньми, та привяжуть його на хвосты коням, коли не хоче ити чесно.

И вѣн тогды выбрався у дорогу, а вѣзникови казав упрячи найпараднѣ конѣ. И так выбрався та одклонився од своѣ паніѣ, бо знав, что одти не верне живой.

Так пошов вѣн до царя. Уклонився, упав на колѣна. Так зачав плачучи просити царя, абы йому одпустив, бо вѣн не знав, кто ото був у нього на гостинѣ. А цар йому одповѣв: „Я тобѣ одпускаю, лише иди у тоту свѣтлицю та там поцѣлуй тоту княгиню та най тобѣ она одпускає!“

Барон пошов и чим переступив порѣг, став на одну дошку; хотѣв поцѣлувати оту панію и упав на ножѣ и косы та так скоро порубало його, что не встиг закликати „Йой Боже!“

Потому цар вийшов вон та сказав вѣзникови, абы ишов до дому без барона. Видите, так люде освободилися из панского ярма.

37. Як свободный чоловік боронився од панщини.

Записав од Пожанчука Андрія в Синевѣрѣ Ниж-
нѣм Марм. ж. Горват Иван, ученик III кл.

У однѣй хижи жив чоловік з жѣн-
кою. Та хижка стояла серед густых лѣ-
сѣв. Чоловік назывався Никола, а жона
Марія.

Они газдовали за 14 годѣв и не ро-
били панщини. Пан не знав, що в лѣсѣ
жиє чоловік, що панщини не робить и
податку не платить.

У них був сын. Назывався Иван.
Вѣн народився у тот час, коли Никола
и Марія зайшли до того лѣса. Они тогды
не мали що ѣсти. Иванови давали ѣсти
яйця, малѣ потята, заячикѣв глядали.
Самѣ з дня на день працювали и ѣли
что коли вдалося. Коли рыбу имали в
рѣчцѣ; даколи вдалося и дикого вебрика
имити. Ёго имали так, що копали яму.
Довкола обгородили малый городець. Че-
рез яму лишили не загороджено. Яму
закрывали лупом и прикрывали поверх
лупа дерном.

Через чотыри роки они вже мали
корову, телятко, конѣ и кобылу, двѣ

kozy и пару овецъ. Вже собѣ поставили и хатинку и хлѣвець; красну загороду викорчовали з пѳд лѣса.

Они вже садили рѣпу, сѣяли жито, овес. Жилося добре. Мѣса им також не браковало: Никола було все пѳйде на ловы, убѣ заяця, серну, даколи й оленя. Марія дома сидить, пряде и бавиться з малым, пятьрочным Иванком.

Иванко рѳс, що раз бѳльшав и дужав. Никола було прийде з ловѳв и зараз сына бере на руки, гопаѣ, даѣ в руки пушку. Иванко пѳдростав на утѣху матери и отцю.

Коли доста пѳдрѳс, то вже ходив з няньком на ловы. Мѳг вцѣлити в значок, зазначеный на деревѣ. Коли Иван мав 17 рокѳв, став добрым стрѣльцем.

В той час помер пан тоѣ околицѣ Челленскій и по ньому прийшов його сын Олодар (Володимир). Люде довѣдалися од слуг, що Олодар учився в Будапештѣ. Вѳн дуже казив руську мову и мѣшав мадярскими словами.

Новому пану люде приносили дарунки. Такій був звичай, що кождый подданный мусѣв пану принести дарунок. Пан собѣ записовав и хто дав великій дарунок,

тому давав довгий термин на плачення податку.

Никола сего не знав, що лиш підданѣ мають дати дарунок и пошов и вѣн як підданник. Взяв краснѣ роги оленя, футро з дикоѣ мыцы и гѣрського орла, выпханого в серединѣ мохом.

Пан сей дарунок приняв радо и похвалив Николу, що сей найлѣпший дарунок для него принѣс. Коли пан зазвѣдав Николы, як вѣн звеся, то Никола сказав, що вѣн звеся Полѣсник Никола. Пан звѣдав, яке число маѣ хижа. Вѣн сказав, що на єго хатѣ жадного числа не є. Бо вѣн не є панскій чоловѣк.

Пан дуже здивовався, що вѣн не є підданий. И вповѣв, що од нынѣ маѣ платити и податок и за ловы и подушне, заголовне, волове, улийове и три дни в тижни робити пану. Никола оправдовався, що вѣн жиє далеко в хащи и не може ити робити. Пан сказав: Наймѣть робѣтника!

Никола вернув до дому дуже сумный. Сѣв коло стола и нагадав собѣ, як вѣн у молодости сильный, здоровый, ишов на панщину. А тепер за 14 рокѣв вѣдпочав и знов мусить робити. А вѣн

гадав, що сѣв в затишний куток, де его панщина не досягне.

Марія подала вечерю и аж тепер запримѣтила, що Никола мов сам не свѣй. Иван зараз запытав батька при вечери, ци щасливо єму поводилося.

Никола махнув рукою и сказав: — „Впала на нас нова недоля. Знова пан каже йти на панщину. А я вже доста набѣдовався.“ Се сказав и зачав смачно ѣсти. Марія зазвѣдала, як тото сталося. Никола нич не одповѣв.

На другий день пошов Никола з сыном у хащу. Се була осѣнна пора и на польованю мож було лиш бити готуры и орябки.

Тихо пошла межи лѣсами осѣнь и зима. Зачало сонце сильнѣйше грѣти и снѣг почав топитися. Наступила красна верховинска весна, пахуча и цвитуча.

Никола з сыном робили в загородѣ. Як скончили роботу, зачали выладжоватися долѣ рѣкою до Бѣлого города. Туды треба було ити водою за три тыжнѣ.

Зладили бокор, зробили на нѣм колибу з оленячоѣ кожѣ для себе и башт на два конѣ. Де мѣлка вода, треба було тягнути бокор. А назад з Города Хуста

треба було братися на конѣ и йти верхи, бо горѣ Теремлею плысти було дуже тяжко.

Никола склав на бокор кедровѣ дошки и рано в єден час рушили. Там мали накупити збруѣ, набою и даякій подарунок Маріѣ. Они рушили так рано, абы панскій будинок до дня пройти, абы нѣхто не бачив. Попри пана проплыли щасливо.

Марія осталася сама дома. Она доглядала худобы и робила брындзю. Держала в порядку городець з рѣпою, капустою, бобом. Надѣялася, що Никола вывезе муки на мелай и бѣлоѣ муки, з котроѣ и паска буде.

Марія поралася коло хаты, шила ряндя и спѣвала. В такѣм наладѣ застали єѣ панскѣ гайдуки. Они видѣли, що она сама дома. Хата була заперта. Она сидѣла за хатою проти сонця.

Гайдуки пѣдѣйшли до неѣ и сказали, щобы заплатили зараз податок и завтра абы всѣ троє прийшли на роботу до пана.

Марія сказала, що они жадноѣ панщины робити не мають. Они вже пятнайцятий рѣк на сѣм мѣстѣ и не платили порцѣѣ.

Гайдуки не дали собі много говорити. Зачали брати платя и вереты. Марія им сказала, що Никола з сыном пошли долѣ рѣкою з кедровыми дошками и з другими рѣчами до Бѣлого города.

Гайдуки розлютились, що Никола пошов без дозволу пана. Зачали займати маргу и нищити городець. Марія их чесно просила, а они мовбы й не чули; оберталися до неѣ задом.

Она сего не стерпѣла, пошла до коморы, взяла пушку и казала им забратися. Они ѣй сказали, що она и в пня не стрѣлить, не в чоловѣка. И робили дальше шкоду.

Их було пять. Она зачала стрѣляти. Они повытягали саблѣ, щобы эѣ налякати. Як она увидѣла, что они идутъ з саблями, зачала в них стрѣляти. Забила двох. Другѣ три взяли тых мертвых, поклали на конѣ и погнали гальопом у село д пану.

Пан постановив Николу вбити а сына взяти на гайдука. Але радився, що лѣпше буде зачекати, як Никола вывезе и буде що брати, як тепер мав бы саму Марію карати.

Послѣ сеѣ пригоды в домѣ Маріѣ знов була тишина. Завелося далѣ спокійне житє.

Тым часом Никола з сыном прибули до Бѣлого города. Продали дошки, роги оленячѣ и кожѣ звѣрят. На половину порома набрали покупна. Выплыли горѣ Тисою аж до Города Хуста. Там продали бокор на дрова. З Хуста вийшли на конях и товар везли з собою.

Коли прийшли дому, до Вышнього Синевѣра, Марія им розповѣла, як она походила з панскими гайдуками и чого они приходили.

Никола дуже розлютився на пана. Пошов до панского двора и вповѣв слугам, що має говорити з паном у чотыри очи. Пан не хотѣв ид собѣ Ни́колу пустити. Никола дуже просився, що має щось дуже важное пану уповѣсти, такое дѣло, що перед слугами уповѣсти не мож.

Тогды пан дозволив єму прийти до себе в осѣбну комнату. Никола зазвѣдав пана, як смѣє од него брати податок, коли вѣн не є подданник и не жиє на панскѣй землѣ. И як пан смѣв посылати гайдукѣв, абы ишли забирати

у простого чоловіка за порцію одѣж
и худобу.

Пан за такѣ слова дуже розсердив-
ся. Казав, най каже, що має казати а
інак дасть з него кожу здерти . . .

* * *

Никола вийшов з хижѣ. Слугам упо-
вѣв, що пан щось думає. Слуги пустили
Николу. Вѣн тепер не думав про себе,
лиш про свою жѣнку и сына.

Слуги довго чекали, коли ид ним
вийде пан. Але бѣда, пана до вечера
не було. Слуги сказали паніѣ. Она
пошла и побачила, що єѣ муж проби-
тый наскрѣзь довгим, шуховым ножом.

Она за ним не плакала, лиш казала:
— Вѣн дуже людей збитковав и их не
боявся. И вѣл, як єго газда бє, то вѣн и
газду десь рогом так стусне, що всьо
вѣддасть; за всю кривду заплатить. —

Она оддалася за польского пана
Чвѣрицкого. Тот був добрый ловець
на опришкѣв и надѣявся, що за них
достане файнѣ грошѣ. Але був дуже
лютый и обережный. Нѣколи з самым
чоловѣком не говорив. Коли лалѣ, т-щ
лом, то довкола нього ишодно я ораѣя
гунѣв. Як видѣв якій єсо ионоочш и-

идуть, то знімав ид горѣ руки и держав, доки пан не пошов далѣ. Даколи пан нароком ишов дуже помалу, абы чоловіка зболѣли руки. А опустив бы их в долину, то там бы его зараз выбили канчуками.

Одного хмарного весняного дня выбрався Чвѣрицкій на ловы. Но не йшов ловити звѣрѣв, лиш ишов ловити людей. Тых, що з его села повтѣкали и задержовалися у Николы.

Опришки були пошли на ловы, а Николын сын Иван пошов также з ними. Никола остав дома.

Пан прийшов зо 200 вояками и зачав обступати хату Николы. Никола спав и не сподѣвався сего. Марія его збудила. Вѣн захопив пушку и зачав стрѣляти. Але другѣ прибѣгли з задхижѣ и стали прикрадатися зза углѣв.

Никола вбив 15 драгунѣв. Але его обскочили и звязали. Ту стрѣлянину почули опришки и скоро там явилися. Але вже нич не помогло, бо Никола и Марія були повязанѣ.

Опришки розбѣглися на двѣ части и заступили дорогу воякам у провалѣ

в великомъ облазѣ. Тамъ з одного боку була стрѣмка стѣна, а з другого быстрѣ воды Теремблѣ. Друга частина опришкѣвъ зачала стрѣляти з заду.

Сердитѣ вояки взяли обоѣхъ бранцѣвъ и повѣсили на дерево и тамъ висючихъ ихъ розстрѣляли. А тѣла ихъ вергли в быстрѣ воды Теремблѣ, де они до нынѣ почивають.

Доки вояки бавилися ихъ муками, опришки дуже тѣсно обстали пана, такъ що мусѣвъ приймати умовы, якѣ они хотѣли. Всѣ розбѣйники були вдоволенѣ, лишъ Иванъ хмуривъ дуже бровы и бувъ сердитый.

Опришки пустили пана з пятьма жовнѣрами до дому. Другихъ всѣхъ, що остались, утопили у габахъ (хвиляхъ) шумноѣ гѣрскоѣ рѣки Теремблѣ.

Одъ посьому панъ закликавъ собѣ пять тысячъ жовнѣрѣвъ и всѣхъ мусѣли люде годовати своѣмъ коштомъ. Люде проклинали пана за свою неволю. Коли вояки зловили якого опришка, то эго дуже страшно карали.

Одного Святого Вечера опришки пѣдѣшли безъ перешкоды и спалили замокъ изъ паномъ и з усѣми, що тамъ були.

На згарищу чути було кождоѣ ночи, як кричали душѣ убитых.

Як не стало пана, то опришки стали овчарями и там доѣли вовцѣ. Але на то мѣсто прийшли овчарѣ богатого графа з Польщѣ а опришки мусѣли перейти на друге мѣсто.

В саму Ивандльову нѣч заломилося то мѣсто, де стояв замок, разом из овчарями и овцями.

На тѣм мѣстѣ стоѣть нынѣ озеро (морське око), Озѣрна на Нижнѣм Синевѣрѣ.

Лиш там вода не залляла, де стояв хрест. Люде залишили то мѣсто, Богом прокляте. Там нынѣ стоятъ доврола лѣсы. На згадку про хрест, стоѣть серед озера малый островецъ.

Люде оповѣдають, що з того озера у два тыжнѣ по затопленю выплыла бота (палиця) тай гелета.

Ище кажутъ люде, що в ночи на Ивандель у пѣвночи в озерѣ дуже кричить, гурчить, так якбы свѣт засувався, и споминає имена всѣх опришкѣв, котрѣ палили замок.

Люде дуже бояться слухати того

крику. Бо кажуть, що хто той крик чує, оглухне й онѣмѣе и до году умре.

А хто бы на Водощѣ в рѣвно 12. годинѣ напився воды з того озера, той розумѣв бы, що говорять всѣ звѣрята. А якбы скупався там, то розумѣв бы, що говорять усѣ птицѣ. Якбы в ту воду верг кусок хлѣба и як буде пѣд водою на локоть, тогды вхопити и зѣсти — то мож бы зрозумѣти всѣ ростины.

До озера на бабин вечер трудно дѣйти, бо его сокотять босорканѣ и чорты з 77 жуп. Но се все не є певне, бо туды не мож дѣйти.

ХІІІ.

Повстаня.

Русины з давных часѣв робили повстаня , абы освободитися з мадярскоѣ неволѣ. Таке повстаня подняв був руській наджупан Петро Петрович в 1315. роцѣ. Пять роков войовав Петрович против мадярського короля Карла, айбо наконець був побореный и убитый.

Повстанѣ было больше. Под конець 17. вѣка по войнѣ з Турками нѣмецке войско обсадило руській край и обдирало

народ. Тогды Русины подняли повстаня под проводом наджупана Раковція в 1703. роцѣ. Боролися 8 рокѣв. Цѣсарске войско перемогло.

Мадярскѣ паны погодилися з Нѣмцями. Всѣ военнѣ шкоды мусѣли заплатити земледѣльцѣ. Паны одержали всѣ землѣ, освобожденя од порцій и ще большѣ права над хлѣборобами.

У час сѣй войны много Мадяров переселилося из рѣвнин у горы, межи Русинов. За сесе и за нещасне законченя войны народ не дуже вдячно згадує за повстаня Раковція.

38. Про Раковція.

Записав од Семена Поляка в Нижном Шарду Бер. ж. Юрій Станинець, уч. VII. кл.

Наш пан Раковцій жив в Дебрецинѣ. Єдного разу прийшов до нього єден Мадяр из Азіѣ и просився у нього на службу. Як тот Мадяр служив у Раковція за єден рѣк, та тогды попросив пана, абы йому продав сто коблѣв землѣ.

Раковцій продав. Тогды тот Мадяр пошов до Азіѣ и привѣв из собою сто Мадярѣв, на кождый кобел землѣ єдного,

Потому служив назад єден рѣкъ и назад купив сто кобловок землѣ, пошов и привѣвъ сто Мадярѣвъ.

Потому служив назад єден рѣкъ и пошов у Азію и привѣвъ из собою бѣлого коня из красным черленным кантаром и из среберными гомбицями на чолѣ (на том ремѣни, котрый є на чолѣ).

Коли ишов попѣд панскій замок, пан вийшов из палаты и увидѣвъ того коня. Пан казав Мадярови, абы йому продав коня.

Тот Мадяр казав, ож тогды продасть, коли пан учинить из ним такіи контракт и подпишется, що свободно йому жити из своѣми людьми на його земли.

Раковцій пристав на то. Тогды той Мадяр пошов опять у Азію и привѣвъ много Мадярѣвъ. Отѣ Мадяры забрали кѣля, позабирали од людей косы, мотики, балты, бо самѣ не мали, и выгнали всѣх Русинѣвъ горѣ в Мараморош.

Самого пана Раковція выгнали онѣ под хустскій замок. Тогды Раковцій под замком заспѣвавъ:

„Так черленный кантар, бѣлый кѣнь,
Продав я краину, Боже мѣй!“

**В. Гетрук: Ой черлений канпар, б'влій конь,
продав я країну Боже мій.**

XIV.

Опришки.

*Опришки або розбойники были рѣж-
нѣ. Однѣ зато ставалися опришками,
что хотѣли рабовати, другѣ позад
ишою причины:*

*Котрѣ люде не могли выдержати
панщины, утѣкали у лѣсы, в горы. Там
ставалися розбѣйниками.*

*Найславнѣйшим проводырем опри-
шков був Добош. За нього до днесъ
знає розповѣсти кождый чоловѣкъ и
спѣванки за нього до тепер спѣвають.
А зато його памятають, що вѣн нераз
боронив народ перед панами и що ху-
добным помагав.*

39. Розбойники.

**Записала од Богдана Петра из Бобовищ Бер. ж.
Елисавета Кребес, учениця II. кл.**

За розбойникѣвъ дуже много можна
говорити, бо их и тепер дуже много.

Найславнѣйшѣ розбѣйники в Под-
карпатю были Сакал и Бодій. Межи
ними было дасколько жон и мужѣвъ,

котрѣ ночами крали худобу, як на примѣр свинѣ, овцѣ, куры, коровы и волы.

Дуже интересно нам знати, что давнѣ розбойники крали лиш для своїх потреб. Грошей не рушали. Худобы не продавали. Что взяли, вшитко зѣли и выпили. Особенно любили красти вино и паленку.

Бог их покарав, бо всѣ пропали не натуральным путем. Єден упав из черешнѣ и пробився на кол. Другий на Юрія пошов на лед, упав и розчахнувся. Третій упав из воза и його забила колода.

40. Овчар — опришок.

Записав од Юры Росохи з Драгова Марм. ж.
Стефан Росоха, ученик III. кл.

Давными часами люде в Драговѣ тяжко жили. Драгово лежить под Карпатами, из усѣх сторон мож до нього приходити.

Раз дала была на село якась верхность колысати одного пана, Нѣмця. Уже его довгѣ часы люде колысали за рядом од хижѣ до хижѣ. Народови надоѣло было колысати Нѣмця.

Оден драговскій чоловік, на имя Со-

кирець, наняв собі чужого овчарявцѣ зимувати, за дваццять сорокѣвцѣв банкowych. Сокирець пошов раз овчаря одознати, як йому ведесе. Овчар, на имя Илько, звѣдовав свою газду, як жиють люде у Драговѣ.

Сокирка тогды сказав: Тяжко жиють люде у Драговѣ. Тепер выдала якась верхность на село одного Нѣмця, котрого люде мусять колысати од хижѣ до хижѣ.

Илько каже: — Газдо, як прийде черга на тебе, та выйди сюды до колибы, ид овцям, та я пѣйду мѣсто тебе його колысати. — Наговорився доста Сокирець з Ильком а дале газда пошов дому, а Илько остався коло овецъ.

Одного разу, так десь по полудню, убѣгає газда на салаш: — Но, неборе, вечер его треба менѣ ити колысати. Иди геть скорѣ, абысь не утратив, бо як утратиш, та завтра мене забють у темницю. —

Илько сказав: — Не бѣйся нич! — Ухопив балту (топѣр) у руки та пошов, лиш закурилося за ним. Газда як увидѣв топѣр у овчаря, та лиш счи выпулив.

Прибѣгає овчар Илько из Явора* у село. У селѣ Илько дозвѣдався, де жиє Сокирець. Сам не знав, бо був из свѣта. Прийшов до Сокирковоѣ хижѣ и сказав: — Ведѣть мене, де того пана колышуть!

Одти його повели до пана, Нѣмця, де його колысали. Илько перебрав службу и зачав колысати. Зачав колысати по своєму, як хотѣв. Раз єго колыше помало, а дале дуже. Зачне його колысати помало, тогды тот пан из колыски кричить: — Май дуже! — Коли його дуже колыше, а вѣн каже: — Май помало! —

И так они оба вадилися на тѣм, аж прийшла и пѣвнѣч.

Илько зачав колысати помало, а пан из колыски усе моркоче: „Ну гут! Не добре!“ — Коли Илько махне дуже, а пан из колыски: — „Фафлухтер мизерабл!“ — А тот махне ще май дуже, по овчарски, а пан бух, упав из колыски.

Як Нѣмець був на земли, а Илько як узав балту та як зачав спилати Нѣмця! Доти єго спилав, доки из него не вытряс душу.

* Так звалося то поле, де зимовали овцѣ.

Тогды лишив єго там, а сам утѣк у Явора, ид овцям.

Прийшов на салаш, сѣв, и збудив газду. Газда устав заспанный та не спознав свого слугу. Як из ним заговорив Илько, тогды газда порозумѣв, що то Илько.

Сокирець дуже напудився, як учув, что сталося. Овчар увидѣв, что газда боѣтся и сказав: — „Не бойся нич, иди у село, та будеш чути, что говорить люде. Аж бы тобѣ бѣда яка была, а ты искилади на мене. Скажи, что наняв Илька овчаря та вѣн колисав пана. Та вынеси менѣ сюды паленки тай муки.“

Так газда и зробив, як йому Илько приказав. Пошов у село, там учув, что говорить у селѣ за того убитого пана.

Другого дня зайшов Сокирець назад у Явора ид овчарьови. Сокирець переказав усю Илькови, что за нього говорят: — Из одноѣ части люде радуются и твердо тобѣ дякують. А з другоѣ части лають тобѣ и кажутъ, что бы тебе искати та убити. —

Вѣвчар слухав, что газда говорив та нич не казав. Сокирець пошов у село.

Як газда пошов, Илько заняв на сперед себе овцѣ и утѣк из того поля у хашу.

У другой раз несе газда овчарьови ѣсти. Приходить на то мѣсто, а там нѣ овецъ, нѣ овчаря, нич-нич. Лиш порожна колиба та кошара.

Сокирець дуже зажурился. Прийшов у село та зачав скаржитися, то ид одному, то ид другому. Каже: — „Наняв я був овчаря, а овчар тепер утѣк из овцями зовсѣм.“

Уже й весна приходила, люде вийшли на поле орати. На полудне изѣшлися люде на одну межу дачто поговорити. Там був и Сокирець. Оден из тых людей увидѣв, что на Яворю закурился дым. Ктось там наклав огня.

Як то Сокирець увидѣв, та бѣгай скоро дому. Розказав жонѣ, абы скоро убила яйця, взяв горѣлку, хлѣб и яѣшницю тай побѣг у Явора.

Приходить там, а овчар сидить собѣ та пищалає. Сокирець поклонився єму и подав горѣлку, яѣшницю и хлѣб.

Илько напився горѣлки и зачав ѣсти. Як наѣвся, та сказав: — „Но, газдо, иди и полѣчи овцѣ!“ Газда пошов, ди-

висься на овцѣ, а стрижки и ягнята такѣ краснѣ, що и у селѣ таких не є.

Прийшов вѣн назад ид Илькови. Илько зазвѣдав, ци є усѣ стрижки? — Усѣ, одповѣв Сокирець и вылѣчив овчареви дваццять сороковцѣв. Илько их приняв.

Тепер газда попросив Илька, абы его там повѣв, де зимовав овцѣ и де сам зимовався. — А ци дуже любив бысь знати? — Га, тадь любыв бых. — Но, пой за мною, а стрижки най сидять туй!

Илько повѣв его далеко у хашу. Прийшли на одну подину (полянку), а там геть хаща изрубата. Овчар єму каже: — Туй собѣ чисти поле! —

Прийшли назад до кошары. Илько лишив газду у колибѣ, а сам пошов у хашу. Через якѣсь мінуты вернувся и принѣс з собою бордюк* и рогатину. Бордюк поклав у колибу, а рогатину забив у землю. И потолковав газдови, защо рогатину забив у землю: — Дивися, газдо, ци перескочу, ци нѣт. Аж перескочу, та добре ты мене зимовав, аж нѣт, та не добре! — Рогатина была висока на два метры. Илько розогнався

* бесаги з кожѣ, що в них опришки носили грошѣ.

та як скочив, та ще на чотыри персты скочив поверх рогатины.

Илько сказав, що добре єго зимовав Сокирець. Газда лиш очы выпулив, коли чув, что вѡвчар єму казав, що добре єго зимовав, коли газда не дав йому и раз муки на токан (кулешу).

Прийшли до колибы. Илько обернув двайцять сорокѡвцѣв Сокирцеви. Далє взяв до рук бордюк и каже: — Держ ковпак! — Газда узяв ковпак и держить. Илько насыпав єму из бордюка два ковпаки гусошу (давнѣ грошѣ).

— Сесѣ грошѣ за тото ты достав що мене добре зимовав. А тепер бери собѣ якого чоловѣка ид овцям. Я иду гет, бо вже туй Благовѣщеня! —

Коло Благовѣщеня розбѡйники сходилися, а на зиму розходилися. Илько узяв бордюк, рогатину и сокиру и пошов.

Там, де Илько из овцями зимовався, є тепер красне поле и кличуть єго Ильковою полянкою, бо Илько тото поле вычистив.

Сокирець став два раз такій богатый як був.

Тото у драговскѡм хутари сталося, айбо тото давно было.

41. Житя опришка Маханця.

Записав од Ивана Маханця в Бедевли Марм. ж.
Иван Чонка уч. II. кл.

Быв собѣ в селѣ Бедевли оден чоловік, котрый назывався Василь Маханець. Вѣн родився в роцѣ 1831. и приказовав своє житя:

Быв газдовскій сын, оден од отця. Отець умер, а вѣн остався из своєю матерею. У тѣм часѣ быв дуже великій податок. Треба было ити заробити грошей, абы было чим заплатити податок.

Так и вѣн пошов на Рунасийк возити сѣль. Там натрафив на нещастя. У недѣлю пошов попасовати волю у лѣс. Там заспав, а його товариш погнав волю из возом.

Як вѣн пробудився и рушився ити, заблудив у лѣсѣ. Тогды вѣн був ще молодой. Мав лише 15 лѣт. Блудячи по лѣсѣ, натрафив на одно товариство людей. То были опришки. Взяли його межи себе и повели ид бѣльшому товариству. Там было до 50 членов.

Так вѣн з волѣ и неволѣ за три роки ходив з ними. А у них живот був по полонинах. Айбо они мали товари-

шѣв и на селах. Де хотѣли зайти у село, то посылали двох послѣв у село до свого знакомого, ци не є за них знаня, що они десь близько. Аж не было за них знаня, то они смѣло робили свою роботу. Так тото товариство перебувало на однѣм мѣстѣ и за оден тыждень.

Межи ними были вояки, ремесельники, ковачѣ, слусарѣ, столярѣ, скрипкарѣ, боднарѣ, мурники, лѣкарѣ и аптикарѣ.

Они зимовалися в одной полонинѣ, що зовеся Чорна Гора. Там они мали пивницю, у котру зайшли в осени перед снѣгом, а выходили на веснѣ, як снѣг испав.

Тота пивниця была така, що не видко было нѣ куды дым из неѣ выходить, анѣ куды стоять дверѣ. Там мали на цѣлу зиму, що им треба было: мясо, аптику, хлѣб, воду, дрова, словом усе. И так они перебували.

Одного лѣта пошли они на Велику Баню. Там они мали товаришѣв, котрѣ им казали, де єсть много золота. Они тото золото вѣдти забрали и ишли геть.

Тогды жандары скоро извидѣли, що они розбили магазин и забрали золото.

Опришки не далеко пошли. Они мали дати из того золота тым людям, котрѣ им сказали за золото. Змова была така, що лишать им их часть у однѣм дуплавѣм яворѣ.

Доки они там мало покрутились, народ и жандары рушились за ними. Уже знали, у котру сторону ити, що их догонять коло того явора.

Там имили з них вѣсѣм и повели их знов на Велику Баню, на суд. Судили их всѣх вѣсѣмох на смерть.

У тѣм часѣ такій закон був, що дѣвка хотѣ котрого графа може чоловіка выбрати из под смерти.

Склали их всѣх вѣсѣмох у ряд и прийшла графська дѣвка, котра мала около 30 лѣт. Ходила, дивлячися на них и на котрого кинула хустинку, тот ѣѣ був. Три дѣвки выбрали трох з них; а других пятьох стратили.

Тотѣ три пак поженилися з тыми дѣвками. Маханецѣ був пару тыжнѣв у того графа. Там йому не любилося. Хотѣ богатства было до волѣ, не миле йому было, бо ишов бы був за товаришами. И вѣн лишив дѣвку, втѣк знов ид своѣм товаришам.

Потом знов пошли до Галичины и там довго рабовали. Айбо люде припаровалися у одном селѣ, Зеленѣй, у одного богатого Жида, и вбили з них знов вѣсѣм.

Якъ они увидѣли, що их вменшаєся, та кождый з них почав думати, що треба ити геть, у свое село. Изосталося з них лише 24. Та вже не могли нѣкуды ходити, бо де прийшли в село, то одного або двух мусѣли вбити. Бо уже держава почала за ними густо слѣдити и на них нападати.

Як увидѣв Василь Маханець, що их видно вменшаєся, то прийшло и йому у голов, що треба вертатися дому. Бо десь може бути нещастя, що и його убють.

Одного разу погнали його на воду, а другого на дрова. И говорить вѣн до товариша: „Любый товаришу! Треба нам утѣкати; бо десь пострадаємо!“

Товариш пристав на то. И зобралися они оба и пустилися долу одним звором. Изойшли аж до Бырсанова и ишли попри оден богатый двор. Коло брамы сидѣв сивый дѣд, котрому было около 100 рокѣв.

И крикнув на них той дѣдо: „Ходѣть сюды, братя!“ Они дуже напудилися, що вѣн хоче их придати. А вѣн пытаєся од них: „Вы голоднѣ, братя?“ Они сказали: „Та голоднѣ доста!“

Завѣв их дѣдо до хаты и дав им ѣсти. И еще на дорогу дав им по 2 кіло брындзѣ и по одному хлѣбови.

„Идѣть здоровѣ братя дому! Покиньте тоту роботу! Бо и я був колись такій, то я знаю тоту роботу. Знаю, братя, що вас уменшилося!“

А они говорят до дѣда из страхом: „Та вменшилося, дѣдику, вменшило!“ — „О, та я добре знаю того, бо все так бувало, що много усюды пропадало; де пять, де вѣсѣм, де десять.“

И так они вернулись щасливо дому.

42. Загибѣль розбѣйникѣв над Прислопом.

Записав од Юліѣ Малинич ив Снины, Земпл. ж.
Девидерій Малинич, уч. IV. класы.

Старѣ люде приповѣдали: Є одна скала коло цѣсарскоѣ полонины над селом Прислопом. Така велика скала, що цѣлком над селом висить, так високо,

що як чоловік з неї долу позирає, та так мал хиж видяться як добрий вѣз сѣна.

Оден дуже старий жебрак перетримовався в селѣ Смерековѣ, у єдного газды. Але був дуже старий, ледвы жив.

З тым газдою розговорився єден час. Газда його звѣдав, ци памятає своїх родичов або своє бываня. А вѣн казав, що памятає родичов, але бываня свого нѣколи не мав. Тѣлько жив по свѣтѣ у єдной живанской (розбойничой) бандѣ. Было их там 12 особ.

И звѣдав од газды, ци знає тоту скалу, що над Прислопом стоить. Газда каже, що знає и був на нѣй. И зачав оповѣдати газдови за свой живот.

Коло тоѣ скалы были дуже великѣ, глупѣ лѣсы. Опришков было дванацять. Ходили по околици, рабуючи и крадучи.

Коло тоѣ скалы був товстый явор. Они до скалы горѣ явором ходили. Зробили дванацять хиж у скалѣ, кождый про себе. А на єднѣ дверь ходили и дверь з камня замкли. Ключ подложили под оден камѣнь.

Над тым ключом присягли, що оден без другого ключа не рушить, доки всѣ

не суть ведно. Пак розойшлися по селах и городах рабуючи.

Кто що принѣс, то зложили в єдно, а старший, що межи ними був голова, межи кождым роздѣлив.

Кождый собѣ свое поклав у свою хижу. И пак далѣ ишли. Тримало то колька роков.

Раз пошли до Углѣ, села земплинскоѣ жупы на рабованя до одного богатого Жида. По околици дуже страх був, кто мав грошѣ. Жид був богатый и дав коло себе сильну варту таємно из воякѣв и бандурѣв поставити.

Як опришки там прийшли, их обѣйшли у той час. Их знищили, найстаршого забили, других поранили смертельно, третѣ самѣ собѣ зробили смерть, а четвертѣ утекли живѣ. Так, що анѣ оден не знав, що з другими сталося.

„Менѣ — оповѣдав старець — удалось утечи без жадного калѣцтва. Я думав, що и другим нич не сталося. Я пошов на ту скалу и чекав, поки прийдуть другѣ.

Чекав я цѣлый день; не прийшли, лиш над вечер оден, а и тот так тяжко раненый, що ледвы мѣг сказати менѣ,

що сталося з найстаршим и з другими товаришами.

И до рана умер а я його загрѣб высьше тоѣ скалы, под оден бук. Ключ узяти я сам не мѡг, бо дванацять присягло, що оден без другого рушити не смѣе.

Я не знав, що робити и пошов служити до села Буковцева, до одного газды. Там я служив много роков. Єден час я пошов под ту скалу. Явор уже не був там, только было видно, де дверѣ были.

Як я уже не мог робити, пошов по жебраню. И хожу до днесь. То вам кажу, мѡй любый газдо, кобы тамту скалу розбили, там великое майно стоять, на тых дванацятьох мѣсцях. Но ту скалу тяжко розбити, бо под скалою є село.

43. Про Добоша.

Записав од 93 рѡчного Николая Греблича у Раховѣ
Марм. ж. Тиберій Попович, ученик V. кл.

Давно се было, перед 200 роками, коли опришки туй жили. Они займалися тым, що од богатых людей крали золотѣ и срѣбнѣ грошѣ. То все зношovali в

раховских полонинах у приготовленѣ пещеры. Они ходили в далекѣ дороги, навѣть до Вѣдня и до Львова красти и то все приносили в раховскѣ полонины.

Найстарший провѣдник их назывався Добош. Вѣн мав 30 товаришѣв и кождый мав одного коня.

Они бѣдных людей спомагали, тѣлько шукали богатых графѣв и баронѣв, од котрых забирали весь маєток.

Найлюбиме мѣсто их було полонина Менчѣл и Чорногора. Коли з долу приходили з краденым маєтком, то несли у Менчѣл. Там мали своѣ пещеры, котрѣ ще и тепер можна видѣти, тѣлько зарванѣ. И дорога є ще й тепер, котрою ходили и она называєся Добошева дорога.

Коли з Польщѣ приходили з крадеными грѣшми, то несли на Чорногору. Старѣ люде кажутъ, що их дѣды и пра-дѣды видѣли, як раз в Чорногору вынесли чисто золотых и срѣбных грошей на 12 конях.

Добош и єго товаришѣ жили у великѣм товариствѣ з раховским попом Андруховичем.

Раз, коли сей пѣп своѣ овцѣ вы-

гнав в полонину Пôп Иван дойти на мѣру, там найшовся з Добошем.

Добош взяв его з конем и повѣв в оден звôр глубокий. Там Добош вышукав у скалѣ оден котел сръберных грошей и сказав попови: Сѣ грошѣ бери з собою на коня и на Петра и Павла абысь менѣ поклав в церков новѣ образы и два новѣ дзвоны. —

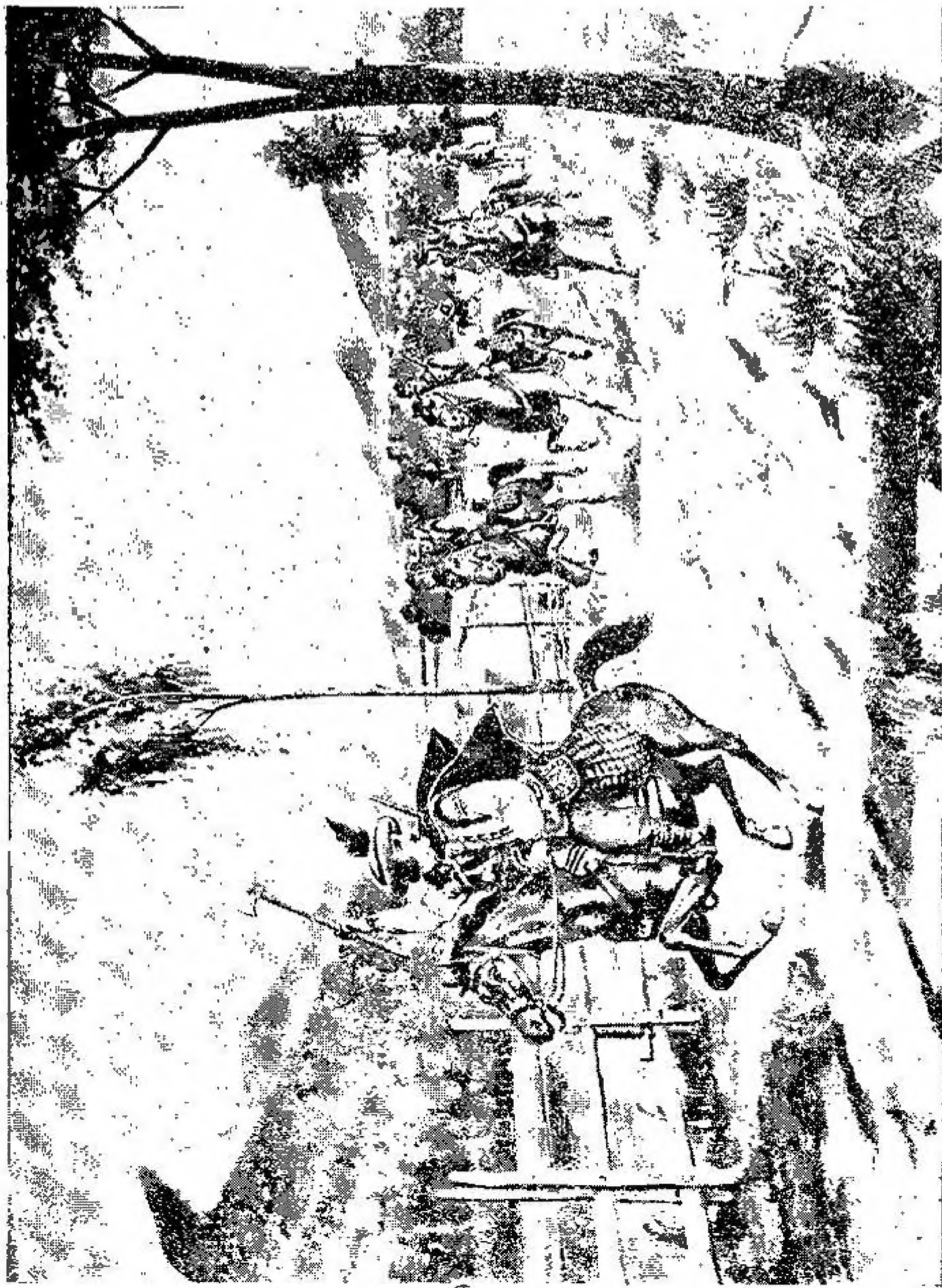
Сѣ два дзвоны до войны в раховскôй церквѣ находилися и прекрасный голос мали.

Пôп дав з Галичины принести малярѣв, котрѣ два мѣсяцѣ жили в Раховѣ и малювали образы.

Добош на Петра прийшов из своими товаришами до попа. Пôп велику гостину им дав. По гостинѣ пошов з попом до церкви и дуже подобалися ему образы и дзвоны.

Пôп був дуже богатый и то Добош его спомôг.

Добош знався у Космачи з одною жонсю. Раз тота жона питалася, як то може бути, що его не можуть убити. На се Добош одповѣв: Мене можуть убити тôлько сръберною кулею, над ко-

В. Гетрук: Добош з товаришами.

трою 12 всеночных и 12 служб будутъ кончити. —

Як Добош пошов, жона сказала то своему мужови. Сей чоловѣк дав зроби́ти сръберну кулю. Тамошний пѣп за добрѣ грошѣ одкончив над кульов, що потрѣбно було, и чекали Добоша.

За пару днѣв явився Добош, но дверь замкненѣ найшов. Жона не хотѣла одперти. Добош на се заломив дверь и зайшов у хату. Муж єѣ, що скрывся був под стѣл, выстрѣлив ту сръберну кулю и Добош упав.

Куля повертѣла Добошеви груди. Но вѣн на тѣлько крѣпкѣй був, що сѣв на свого коня и застиг ще вылетѣти на Чорногору ид своим товаришам. Тѣлько що оповѣв им свою пригону и за пару минут умер.

Перед смертею просив товаришѣв, що як умре, щобы его тѣло подроби́ли на куснѣ и розметали по лѣсу, щобы его вороги не радовалися его мертвому тѣлу.

Село Рахово тому называєся Раховом, бо Добош из своѣми товаришами все на сѣм мѣстѣ держав рахубу грошей.

44. Скарбы опришкѣвъ.

Записав Михайло Белей, ученик II. кл. горожанскоѣ школы в Бычковѣ Марм. ж.

Опришки були такѣ люде, котрѣ не мали своих постоянных сел, лиш ходили од сел до сел, а кто мав грошѣ, на того нападали и забирали грошѣ.

Куды ходили, а в околицях Великого Бычкова мали подземнѣ тунели, в котрых они перебували.

Таких тунелов в околици Бычкова є два. Оден є на горѣ Кобылѣ. Попри Кобылу тече поток, котрый витѣкає з Кобылы. На схѣднѣй части горы Кобылы попри поток є поле, таке велике, що можна бы дванацять возѣв обернути. На тѣм поли є пивниця, а ще над пивницею є три буки сплетенѣ.

У тѣй пивници є наметанѣ грошѣ, одежѣ та давнѣ збруѣ.

А ще верх Кобылы є три котлы золота, И в других мѣстах є: на Корпанском шпини, в Дубровѣ.

Друга велика пивниця є в Лузѣ з лѣвого боку Тисы в однѣм бережку. Над дверми пивницѣ є явор (тепер вже не є). В той пивници є много комор.

В першій коморѣ як зайдеша, є стôл. На нѣм є хрест, котрый взяли з Косовскоѣ Поляны. Аж бы хто найшов, абы назад оддав.

Попри хресты на лѣвôм боцѣ стоить золотый гад з ротом роздявленим, з очима великими, діамантовими. Гадав бы, що хоче кого поѣсти.

У других коморах є повно золота та срѣбла. А в послѣднôй коморѣ є половина набито кимачкôв золота. А щобы добре стояли, зато за кождым шором (рядом) кимачкôв є шор клоча.

XV.

Конецъ панщины.

Панщина была не лиш у нас, а всяды. Тогда люде гадали, що так мусить быти на свѣтъ. А як люде стали розумнѣйшѣ, увидѣли, що то зовсѣм не добре, бо кождый чоловѣкъ хоче жити и мати хосен из своѣй роботы. Всякѣ справедливы люде, ученѣ и письменники, зачали твердо выступати против панщины. Од конца 18. вѣка, великоѣ французскоѣ революціѣ,

*зачинають сесе невольництво в рѣж-
них краях истирати.*

*В 1848. р. прийшла конституція.
Скликано сойм у Вѣдни. Нововибранѣ
послы и студенты старалися о скасо-
ваня панщины. И се сталося. Од того
року нашь хлѣборобы стали сво-
бодными.*

45. Як люде не знали, що чинити, коли панщина ми- нулася.

**Записав од Ивана Боишка в Луковѣ Бер. ж.
Михайло Боишко, ученик VII. кл.**

Коли была панщина, та кождый чо-
ловѣк мусѣв ити бѣльше робити пану
як собѣ. Собѣ хибѣ у ночи мѣг робити.
Котрый мав конѣ або волю, та мусѣв
ити робити из худобиною, а котрый не
мав тягла, та и тот ишов робити. Люде
цѣлое лѣто робили лише пану.

Мы мали пана у Мужієвѣ. Йому
имѣ было Гедзуш. Коли люде не хотѣли
ити робити, та гайдуки страшно били
их. Тай сам пан бив, мучив усяко на-
род, и голодом.

Пан мав свого бирова у кождом селѣ. Тот бирѳв як розкаже кметям, та мусѣв ити кождый робити.

Гайдуки били страшно людей канчуками. А котрому усудили много, та не мѳг выдержати и умер од канчукѳв.

А як панщина минулася, та люде дуже стали веселѣ, бо никто им не розказовав. Зачали усѣ пити та запропащовати землѣ, якѣ достали были од пана. Люде все сидѣли у корчмѣ та майже усѣ землѣ попропивали.

Тогды стали Жидаы богачаы. А люде на ото нич не творилися, бо они гадали, що вже нигда не будуть у такѳм ярмѣ як были до тепер. Усѣ землѣ, якѣ мали, попропивали та остали бѣдными.

XVI.

Революція 1848. року.

Мадяры хотѣли в роцѣ 1848. под проводом Кошута одорватися од Австріѣ и зробити свою державу незалежною. Русины им не помагали, бо хосна з того Русинам не было бы.

По упадку мадярскої революції стало нашому народови лекше. Та потом опять Мадяры помало одобрали Русинам усе, чого треба до народного життя. И церкву и школу хотѣли змадяризовати и се им уже по части было удалося.

Аж законченя великої войны з р. 1914. до 1918. спасло Русинѡв од народної загибели и дало им можность працювати для свого розвою.

46. Война в роцѣ 1848.

**Записав од Бибы Маріѣ в Воловѡм Марм. ж.
Александра Петро, уч. V. кл.**

Розказують люде, що в селѣ Воловѡм была война, звана Кошутова реберія. Войну започинали Мадяре и обсѣли из полудня на пѡвночи села до галицкої границѣ.

Сесю войну провадив Кошут Лайош, тогдѣшний мадярскій вожд. Держала сеся война щось 18 мѣсяцѣв. И было у нас Кошутове войско цѣлых 18 мѣсяцѣв. Оно робило великѣ розбоѣ и при-
нуждало людей до Мадярщины, так званої Кошутовой партіѣ. И приходили до

кожного газды. Котрый мав корову и теля в стайни, так взяли од него едну штуку, або корову або теля.

Великоє терплѣня мав тутешный народ за тотѣ часы, доки война тягнулася. Настав також великій голод, що пановав за три роки. Голод був, а за грошѣ такой велика тѣснота была. Так, що вѣко рѣпы стояло галаган (4 грайцарѣ); але за тот галаган треба было од ночи єдному чоловікови косити, и так не мож было достати.

Через пару мѣсяцѣв грошей было доста, але хлѣба не мож было достати и машины не ходили так, як тепер ходять. Так, що люде ишли из плачем аж до мѣста Долины, Стрия, Львова и Коломиѣ. А другѣ до Сукмару и Дебрецина, айбо и там не мож было достати.

За той час, доки тут войско было, огонь клали коло церкви и горѣ газдѣвскими хижамы. Як зѣйшлося войско, так фронт мусѣв довго стояти, бо тогдѣшное войско не мало много пушок, але една служила для трѣох. И так з нею робили: єден набивав, другий держав, а третій стрѣляв.

47. Русины и мадярска революція.

Записав од 70 рочного Ивана Гардубея з Макарієва
Бер. ж. Иван Лавришин, уч. V. кл.

Русины за свободу пристали все ити на войну. Так то стоялося 1848. року, коли Мадяры зачали революцію против австрійскоѣ неволѣ под водителем Кошутом.

У тѣй революціѣ Мадяры зачали вербовати воякѣв до войны. Межи ними брали и наших Русинѣв. Вербовати значить, що офіціри ходили из села на село из бандою и поили хлопѣв, чтобы мали добру дяку. Тогды подав оден руку з межи офіцірѣв. Котрый хлоп дав им руку, то значить, що став вояком тоѣ революціѣ.

Обѣцяли им, що изотруть панщину. Обѣцяли, що каждый еднако буде порцію платити, бо доти лем простак платив а нямеш нич.

Мѣнили руському народу свободное народное житя. Бо досѣ коли якій Русин пошов до якого уряду, то не чув, лем мадярское або нѣмецкое слово. И зато, хоть лем яку малу справу мав,

не мѡг из ними уговоритися и мусѣв собѣ наняти товмача або фішкароша (адвоката).

Хоть и Кошутова революція не так закончилася, як тотѣ водителѣ хотѣли, вкѡнци лем простый народ мав из неѣ хѡсна. То видитьсѣ, что лем панство утратило революцію. Бо панщина од того часу истерлася. Тотѣ бѣднѣ люде, котрѣ на панскѡй земли робили и называлися кмѣтями або телярами, познѣйше вже тими не звалися. А тота земля, на котрѡй они робили, перейшла на их власнѣ руки. И почаласѣ „комасація“, то значить, що землю простых людей розлучили од панских землѣв. Тогды передшѣ кмѣтѣ достали од своих панѡв спѡльного пасла и лѣса, айбо за тото мусѣли платити. Се удѣлюванѣ землѣ держало до 1870. року.

Кошутова революція скончиласѣ тым, що австрійскій цѣсар запросив на помоч россійского царя. Вѡн загнав своѣх воякѡв и революцію перебили.

По сему Русины нашѣ бѡльшу свободу мали. То и видко было, бо у школах учили наших дѣтей по руськи ай у церквѣ служба кончиласѣ по руськи.

Айбо сесе не довго держало. Цѣсар
постарѣвся и забыв за обѣцянки, а
Мадяры почали ставляти мадярскѣ школы
и учили наших дѣтей мадярским языком.

Од сего часу зачалася туй мадьяри-
зація.

48. Пѣсня про Кошута.

Записав в селѣ Изѣ Марм. ж. Константин Кемень.
Из зборника Врабеля: Угроруськѣ народнѣ спѣ-
ванки 1901.

У высокôй полонинѣ
Вѣтрик повѣває,
Сидить цѣсар за столиком,
Гадочку гадає.
Не зато вôн та гадає,
Як ѣсти та пити,
Ай за то вôн та гадає,
Як бы Угра бити.
Пише листок, подписує
Темненкоѣ ночи:
Ты Москалю молоденькій
Будь ми на помочи.
Москаль йому одписує:
Я ти пойти піду,
Менѣ Угра не є бити
Од рана до вбѣду.

Кой управив своє войсько
Тай свої канони,
Канонѣри повходили
На высокъ горы.
Канонѣри повходили
На высокъ горы,
Та там они поставляли
Свої яснѣ зброѣ.
Коли яли канонѣри
Кулями гремѣти,
Заплакали в Комаровѣ
Кошутовѣ дѣти.
Коли яли канонѣри
Шнел-фаєр давати,
Яли Угры молоденькѣ
У воду скакати.
Єден скочив, не доскочив,
Другий утопився,
Третій скочив, перескочив,
На багнет пробився.

XVII.

Памятки давнины.

По наших селах, у церквах и хижихах, часто переходуются памятки давных часѣв: Старѣ книги, рукописи, образы, дзвоны, знаряды, збруя, грошѣ

и иншѣ рѣчи, якими хосновалися нашѣ прадѣды.

Сестѣ рѣчи, то наша слава, наша дѣдизнина, бо они є свѣдками нашоѣ старовины. Треба сокотити их, абы не пропали. Найлѣпше оддати их до музея Просвѣты в Ужгородѣ, улиця Раковця 20. У музею переховують усь стариннѣ рѣчи, щобы всѣ люде могли их обзирати и познавати з них исторію нашоѣ краины.

А народнѣ оповѣданя, такѣ як сестѣ, и спѣванки, треба записовати, абы их дале печатати.

49. Про кушницкій дзвѣн.

**Записав од Михайла Гецка в Кушници Бер. ж.
Августин Чичура, уч. VI. кл.**

В селѣ Кушници є на церквѣ оден старый дзвѣн. Тот дзвѣн уже є од тогды, коли на Подкарпатску Русь напали песьоголовцѣ.

Тот дзвѣн тогды стояв на дзвѣнницѣ коло церкви и ще на нѣм видко, як билися. Суть на нѣм каплѣ крови.

Як одбилася та битва, дзвѣн спрятали у млиновку. Зато его спрятали, бо

думали, що ще якъ вороги будуть на них нападати.

Як вже утихло, не было чути прс ворогѣвъ, тогды его выняли и ще тепер є той дзвѣн у Кушници.

Як одобрали Мадяры дзвоны, то люде просили, щобы тот дзвѣн не узяли, бо то є их стара памятка.

50. Стародавний дзвѣн.

Записав од Ивана Балеґи в Богеревици Бер. ж.
Михайло Балеґа, уч. II. кл.

В селѣ Богеревици найшли дзвѣн. Дѣялося се дуже давно, коли была даяка война, та люде спрятали дзвѣн на богерскѣм пасовиску.

Раз погнав пастух конѣ. Туды дуже корчѣ были. Раз оден кѣнь зашпотався у дзвѣн, котрый мало що не до половины стырчав из землѣ.

Кѣнь ударив копытом и дзвѣн вѣйшов тогды из землѣ. Пастух дав знати людем. Люде прийшли и понесли тот дзвѣн дому. Вѣн був двоякоѣ фарбы. Коли дуже файно на дворѣ было, тогды вѣн був жовтый. А коли было хмарно на дворѣ, та вѣн був синій и смутный. Його узяли на войну. Вѣн був из срѣб-

ла. Дуже йому много років було. И його не слободно было лупати.*

Законченя.

У сих оповѣданях, де сам народ розповѣв свою исторію, видѣли мы, до чого наш народ змагався за послѣдних десять столѣть.

Мало не цѣлый тот час минувся для Русинів у проливѣ крови, бѣдѣ, нападах чужих народів, панщинѣ. Айбо Русины не тратили духа и не давали себе добровольно запрягати в ярмо. Непрестанно видиме змаганя до свободы, жертвованя за неѣ свого майна и житя.

Наш народ боронив из князем Лаборцем и Петровичем свою краину перед Мадярами. Кровавився в тяжких бѣях з Татарами-песьоголовцями. Против латинизаціѣ поставив своѣ монастырѣ. З цѣлоѣ силы противився панщинѣ.

Змагався до культуры, заснову-ючи школы и печатаючи книжки.

А в красших часах, коли народ мѣг спокѣйно жити и трудитися, зацвитала наша краина культурою и богацтвом.

*) За сей дзвѣн написав В. Пачовскій поему „Срѣберный дзвѣн“.

ПЕРЕГЛЯД.

Передне слово	3
I. Князь Лаборець	5
1. Переказ про Лаборця	5
II. Як повставали нашѣ села?	7
2. Село Валашковцѣ	7
III. Нашѣ сусѣды	9
3. Летяча лада Ярослава	10
IV. Татары	11
4. Про Татарѡв	12
5. Татары в Зарѣчу	13
6. Татары в Севлющинѣ	14
7. Як попада втѣкала од песьоголовцѣв	15
8. Як люде выгнали Татарѡв	17
9. Война з Татарами	18
10. Як жона утопила Татарина	19
11. Казка за Татарку	21
V. Иншѣ народы на Подкарп. Руси	22
12. Уны тай Рацы	22
13. Сасы	23
VI. Замки (крѣпости)	24
14. Як будовалися замки?	24
15. Мукачевскій замок	26
16. Броницкій город	28
17. Замок в Невицком и король Матяш	30
18. Ардановскій Богослав	36
19. Гора Бердо	37
20. Хустскій город	38
21. Про подземнѣ печеры хустского замку	41
VII. Князь Федор Корятович	44
22. Князь Корятович	46
VIII. Монастырѣ	46
23. Дуже давнѣ монастырѣ	50
24. Монастыр у Зарѣчу	51

25. Монастыр в Имстичовѣ	53
26. Драговскій монастыр	54
27. Монастыр в Бѣлой Церквѣ	58
IX. Владыки	59
28. Оповѣданя дверника ужгор. замку	60
X. Суспѣльнѣ версты	62
29. Як був народ роздѣлений	63
30. Вѣдки взялися нямешѣ ?	64
XI. Господарство	66
31. Ропяный колодязь	67
32. Банскѣ горы	71
XII. Панщина	71
33. За панщину и Марію Тересу	72
34. Исторія села Комлуша	74
35. За бандурѣв	75
36. Пан Бертуш Севлюшскій	78
37. Як свободный боронився од панщины	81
XIII. Повстаня	92
38. Про Раковція	93
XIV. Опришки	95
39. Розбѣйники Сакал и Бодій	95
40. Овчар-опришок	96
41. Житя опришка Маханця	103
42. Загибѣль розбѣйникѣв над Прислопом	107
43. Про Добоша	110
44. Скарбы опришкѣв	114
XV. Конецъ панщины	115
45. Як люде не знали, что чинити	116
XVI. Революція 1848. року	117
46. Война в роцѣ 1848.	118
47. Русины и малярська революція	120
48. Пѣсня про Кошута	122
XVII. Памятки давнины	123
49. Про кушницкій дзвѣн	124
50. Стародавний дзвѣн	125
Закѣнченя	126